Turkish Studies *- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 8/8 Summer 2013, p. 161-188, ANKARA-TURKEY

ASUDE BAHAR ÜLKESİNE YOLCULUK OLAN ÖLÜMÜN ŞAİR BİYOGRAFİLERİNDE İFADE EDİLMESİ*

*Abdullah AYDIN***

ÖZET

Ölüm asude bahar ülkesidir bir rinde

Yahya Kemal

Klasik Türk Edebiyatının kaynak eserlerinden Şair Tezkireleri şairlerin hayatı, mizacı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi vermektedir. Türk Edebiyatında tezkire sayısı kırka ulaşmış olmakla beraber yeni araştırmalarla bu sayının artması muhtemeldir. Şair biyografilerini kapsayan bu eserlerde hangi konuların nasıl anlatıldığı üzerine hem kitap hem de makale çalışmaları yapılmıştır. Bu eserlerde şairin karakteri, fizikî görünümü, ailesi, öğrenim durumu, mesleği, evliliği, çocukları, doğumu, doğum yeri, ölümü gibi bilgilerin yanında şairlikleriyle ilgili bilgiler de yer almaktadır.

Bu makalede, biyografi yazarlarının özellikle vefat tarihlerini belirtmekte titiz davranmalarından hareketle şairlerin ölümünün hangi tarzlarda ifade edildiği üzerine araştırma yapıldı. Bu konuda daha önce yayımlanan çalışmalar incelenerek onları tamamlayacak örneklerin tespit edilmesiyle bir farklılık oluşturuldu. Ölüm şekli ve zamanından ziyade vefat haberinin verilmesinde tercih edilen kelime ve kelime grupları üslup özelliği bakımından incelendi. Şair ölümleri "Öldü, fevt oldu, katledildi." gibi basit cümlelerle ifade edilirken bazen de şairin ismi, mahlası, mesleği ve hayat tarzıyla bağlantılı bir şekilde daha sanatkârane işlenmektedir. Özellikle onuncu madde, alt başlıklarıyla beraber yeni ifade şekillerini ortaya koyması bakımından önemlidir.

"Her canlı doğar, yaşar, ölür." diye sıradanlaştırdığımız, kutsal kitabımız Kur'an'ın ise "Külli nefsin zâikatü'l-mevt", yani "Her nefis ölümü tadacaktır." şeklinde ifade ettiği ölüm, tezkire yazarlarımız tarafından bazen acı çoğu zaman güzel yönleriyle ele alınmıştır. Yazarlar ölüme dair edebî bir zevk geliştirmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Tezkire, Ölüm, Üslup, Klasik Şiir, Şair.

---

* **Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.**

** Yrd. Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: divansiiri@hotmail.com

IN POET BIOGRAPHIES EXPRESSION OF DEATH A PASSAGE TO THE PEACEFUL SPRING COUNTRY

ABSTRACT

Death is a peaceful spring country in a rhin

Yahya Kemal

Collection of biographies of poets the sources of Classic Turkish Literature inform about the poets' life, character, literal personality and works. Though the number of collection of biographies in Turkish Literature has risen to forty, it will increase in number by new researches possibly. There are both books and articles about how some specific subjects are held on these works that involve the biographies of poets. Along with the informations about the poet's character, physical appearance, family, educational background, job, marriage, children, date of birth, place of birth, place of death there are information about his poesy.

In this study, how the death of the poets are expressed is researched inspring especially from the writers' acting responsibly towards indicating the date of death. The distinctness is formed by examining former published works and identifying the samples which will complete them. Apart from the cause and time of death the words and word groups preferred for death knell are examined in terms of style. While the death of poets are expressed by some simple sentences as "died, expired, slaughtered" sometimes it is expressed in more artistic ways related to poet's name, nickname, job and lifestyle. Especially the tenth topic with its under titles is important in terms of revealing new styles of expression.

Death which we regard ordinary by saying "all livings born, live and die" and which is expressed in wholy Koran as "Külli nefsin zâikatü'l-mevt", namely "every soul shall have a taste of death" is hold sometimes sadly but mostly in terms of its beauty. The writers have developed a literary pleasure on death.

Key Words: Collection of biographies, Death, Style, Classic Poem, Poet.

Giriş

Klasik Türk Edebiyatında şair biyografilerinin topluca bulunduğu eserlere "Şair Tezkireleri" denilmektedir (İsen 1997:28; İsen 2010:25). Türk edebiyatında otuz altı olarak tespit edilen tezkire sayısı (İsen vd. 2002:11-12), yeni araştırma ve yayımlarla artarak kırka ulaşmıştır (Coşkun 2002; Bayram 2005; Kurtoğlu 2006; Babacan 2007:1-16). Tezkirelerin "konularını şairlerin hayatları, kişilikleri, edebî faaliyetleri ve eserleri oluşturmaktadır" (Tolasa 2002:IX). Tezkire yazarlarının şairler hakkında bilgi verirken neleri belirttikleri ve nasıl ifade ettikleri üzerine üç kitap yayımlanmıştır (Kılıç 1998; Tolasa 2002; Solmaz 2012). Bu eserlerde şairin karakteri, fizikî görünümü, ailesi, öğrenim durumu, mesleği, evliliği, çocukları, doğumu, doğum yeri, ölümü gibi bilgilerin yanında şairlikleriyle ilgili bilgiler de verilmektedir. Şairlik yaratılışı, şiirlerinin şekil

ve muhtevasına dair değerlendirmeler, tenkitler, şairliğinin etkileri, üslubu ve tarzı bu alanda incelenen konulardandır. Konunun ve alt başlıkların çokluğundan dolayı şairlerin ölümüne ait bilgiler özet mahiyette paylaşılmıştır. Tezkirecilerin özellikle vefat tarihlerini belirtmekte titiz davranmalarından hareketle tezkirelerde şairlerin ölümünün hangi tarzlarda verildiği üzerine araştırma ihtiyacı ortaya çıktı. Tezkireleri ölüm ifadeleri bakımından incelerken geçen süre içerisinde bu konuda iki makale yayımlandı (Durmuş 2012; Yazar 2013). Bunlara şair biyografilerini de kapsadığı için Bursalı İsmail Beliğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân'ındaki vefat kayıtlarına dair makaleyi de ekleyebiliriz (Kaplan 2012). Hem yukarıda bahsi geçen iki kitabı hem de bu üç makaleyi tespit ettiğimiz örnek çeşitliliği bakımından bir adım ileriye taşıyacağı düşüncesinden hareketle bu makale kaleme alınmıştır. Özellikle, onuncu madde alt başlıklarıyla beraber yeni ifade şekillerini ortaya koymaktadır. Burada tezkireleri inceleyerek yardımcı olan yüksek lisans öğrencilerime teşekkür ediyorum. Tolasa ölümle ilgili bilgileri sınıflandırırken, Kılıç sınıflandırmakla birlikte Riyâzî Tezkiresi'nde ifade tarzlarını kullanım sıklıklarıyla birlikte listelemiştir (Kılıç 1998: 148-150). Bu makalede ise ölüm şekli ve zamanından ziyade ölümü ifade eden üslup incelenecektir.

"Tezkirelerde yer alan biyografilerde üzerinde hassasiyetle durulan noktaların başında şairlerin vefat tarihleri gelmektedir. Doğum hadisesinin aksine şairlerin ölüm tarihleri, ölüm yerleri, ölüm şekli ve sebepleri, mezarının yeri, vefat anındaki son meslekî durumları imkânlar ölçüsünde aydınlatılmaya çalışılmıştır" (Kılıç 1998: 142). Divan şairlerinin şiirlerinde değişik sebeplerle çokça işledikleri "ölüm" konusu, tezkireciler tarafından da şairlerle ilgili olarak ele alınmıştır.

Ölümü bazen "Her canlı doğar, yaşar, ölür." diye sıradanlaştırırız bazen de ailemizden, sevdiklerimizden, dostlarımızdan, vatanımızdan ayırdığı için görmezden gelir, kendimize yaklaştırmayız. Oysa Kur'an-ı Kerim'de üç farklı surede "Külli nefsin zâikatü'l-mevt", yani "Her nefis ölümü tadacaktır." denilmektedir (Özek 1998:73, 323, 402). Biz insanlar açısından acı gelen ölüm, Allah tarafından zevk edilecek, tadılacak bir şey olarak ifade edilmektedir. Mevlânâ, ayette ifade edilen tecelliye mazhar olmuş olmalı ki, ölümü düğün gecesine teşbih etmektedir.

Tezkire yazarları, ölümdeki zevk edilecek noktanın farkına varmış olsalar gerek şairlerin ölüm haberlerini özel bir üslupla ifade etmişler, bu alanda edebî bir zevk geliştirmişlerdir. Şairlerin ölümleri "Öldü, fevt oldu, katledildi." gibi basit cümlelerle ifade edilirken bazen de şairin ismi, mahlası, mesleği ve hayat tarzıyla bağlantılı bir şekilde daha sanatkârane işlenmektedir. Bu makalede, çok sayıdaki örnek cümlelerden seçkin olanları yazımızın sayfa sayısı dikkate alınarak alt başlıklar hâlinde incelenecektir.

1. Genel Olarak İfade Edilmesi

Ölümün genel olarak ifade edilmesi çoğunlukla edebî bakımdan dili daha sade tezkirelerde karşımıza çıkmaktadır. Tezkirelerde karşılaştığımız genel ifadeler arasında "Ahir oldu, ahrete gitti, fevt oldu, hıram etti, intikal etti, irtihal etti, nakletti, öldü, revan oldu, rıhlet etti, vefat etti." gibi basit cümleler bulunmaktadır:

Âhiri-i 'ömri ol tarîkda **âhir oldı** (Canım 2000:314).

Muhassıl-ı ilm iken Sultân Bâyezîd devrinün âhirlerinde **âhirete gitdi** (Canım 2000:375).

Bin kırk tokuzda İstanbul'da **fevt oldı** (Erdağı 2002:37).

Kınalızâde Alî Çelebiden mülâzım olup Kesriyyede niyâbet iderken fevt olmışdur (Sungurhan Eyduran 2008:229).

Sultân Abdulazîz devrinde **vefât eyledi** (Kurnaz ve Tatcı 2001:I-93).

Memleketine avdet ederek 1247 senesinde **vefât eyledi** (Güner 2003:12).

… Rodos'da **vefât eyledi** (Altun 1997:27).

Klasik şiirimizde sevgilinin yürüyüş tarzı olarak çok geçen yürümek, salına salına gitmek anlamlarındaki hıram eylemek ve revan olmak ifadeleri şairlerin ölüme adeta güle oynaya gittiğini belirtmek için kullanılmaktadır:

Âhirü'lemr fermân-ı vâcibü'l-iz'ân mülk-i 'alâm ile ol kasabada diyâr-ı 'ukbâya **hırâm eyledi** (Sungurhan-Eyduran 2009: B 298).

Lâkin âhir-i 'ömrinde tevbe inâbet idüp sâgar-ı 'ıyşı ve nûşı şikest itdükde rûh-ı revânı 'âlem-i fânîden mülket-i câvidânîye **revân olup** sene selasîn ve tis'ami'ede… (Sungurhan-Eyduran 2009:A 345).

Nakl etmek, bir şeyi başka bir yere götürme; intikal eylemek de bir yerden başka bir yere geçme, göçme anlamlarındadır. Ruhun dünyadan ahrete geçmesi ya da göçmesi yine hemen hemen aynı anlama gelen rihlet ve irtihal kelimeleriyle de ifade edilmektedir:

… Sultân Bâyezîd-i pür-'adlün âhir-i saltanatda âhirete **nakl itmişdür** (Sungurhan-Eyduran 2009:B 18).

Dersa'âdetde Ebâ Eyyûb el-Ensârî'de Emîr Ahmed Neccârî Hânkâhı'nda şeyh iken 1158 senesinde **intikâl eyledi** (Güner 2003:12).

'Ömri dahı kemâle irüp âhirete **intikâl** ü **irtihâl eyledi** (Kutluk 1989:II 746).

Sene bin yüz yigirmi sekiz hilâlinde **intikâl eylemişdir** (İnce 2005:239).

2. Ölüm Şekline Göre İfade Edilmesi

Şairlerin ölüm şekillerinin tezkirelerde ifade edilmesi yaygın değildir. Genellikle alışılmışın dışında olan veya insanları etkilemesi bakımından önemli kişilerin ölüm şekilleri belirtilmektedir. Tezkirelerin tamamının incelenmesiyle farklı örneklerin ortaya çıkabileceğini hatırlatarak konuyu alt başlıklar altında incelemekte fayda vardır.

2.1. Aniden, Sebepsiz Olarak

Füc'eten ve nâgâh kelimeleri aniden gelen ölümü ifade eden zarf ve sıfatlardandır:

Bin birde şeyhül'islâm iken **füc'eten** vefât eylemişdir (Erdağı 2002:90).

… birkaç gün mürûr eder etmez zuhûr-ı ecel-i **nâgâh** ile 'âzim-i kurb-gâh-ı Cenâb-ı İlâh olmuştur (Sarıkaya 2007:667).

Nâ-gâh bahâristân-ı vücûdına bâd-ı harîf esüp berk-i hazân gibi zerd ü za'îf idüp sarsar-ı ecel ana dest-res bulup nahl-i hayâtın şikest itdi (Solmaz 2005:256).

2.2. Asılarak

İdam etmek, cezalandırarak öldürmektir. Darağacına asılmış ipe suçlu olduğu kanaatine varılan kişinin boynunun geçirilmesiyle gerçekleşmektedir. Klasik edebiyatımızda "asılmak" denildiğinde akla Hallac-ı Mansur gelmektedir. Tezkirelerde idam etmenin yanısıra ber-dâr etmek, salb etmek gibi başka ifadeler de kullanılmaktadır:

Vezîr-i sâlifü'z-zikr ashâb-ı nifâkun mekâ'id ü mahâdi'in sahîh ü vâki' zann itmekle harf-i nefy olan tîg-i siyâsetle isbât-ı vücûd u hıyânet selb idüp bî-günâh ol derdmendi Mansûrvâr **ber-dâr idüp** bî-sebeb salb itdirmişdür (Sungurhan-Eyduran 2009:B 176).

'Akıbet Nesîmînün postın selh idüp mezkûr Kemâli **salb itdiler** (Canım 2000:471).

… ba'zılar kavlince bu dahi keşf-i esrâr itmekle **ber-dâr kılınmış** (İsen 1994: 123).

… hakkında sâdır olan fermân-ı kazâ-cereyân iktizâsınca yirmi sekiz yaşında **i'dâm olunup** ol sûretle dâr-ı bekâyı hırâm eylemiştir (Sarıkaya 2007:672).

2.3. Bir Şeyle Meşgulken

Herhangi bir işle meşgulken olan ölümler genellikle belirtilmemektedir. Fakat şairin mesleği, meşrebi gibi özellikleriyle bağlantı kurulabilecek durumlarda neyle meşgul olduğuna değinildiğini görmekteyiz. Mevlevî Dervîş Dede'nin sema ederek, Şeyh Gâlib'in şiir okuyarak vefat etmelerini örnek gösterebiliriz. Bu tür ifadelerin gerçek olmayıp tezkire yazarı tarafından kurgulanmış olabileceği de ihtimal dâhilindedir.

… ol tekyede ney gibi nâle vü efgân ederek dolâb-veş döne döne gülistân-ı cinâna **semâ ederek** revân olmuşdu (Genç 2000:195).

Söz konusu şairlik ve şairler tezkiresi olunca şiir okuyarak vefat eden şairler de olacaktır. Şeyh Galip mısra, Neccarzade Rıza naattan beyit okuyarak ölümü karşılamışlar ve ruhlarını teslim etmişlerdir:

"Cânı cânân dilemiş vermemek olmaz ey dil" **mısra'ını gûyâ olarak** iki yüz on üç senesi hilâlinde 'âzim-i kurb-gâh-ı cenâb-ı Mevlâ olmuştur (Sarıkaya 2007:509).

… meşhûrdur ki hâlet-i nez'inde bu **na't-ı şerîf** ile hatm-i kelâm ve meclis-i ünse hırâm itmişlerdir (Erdem 1994:132).

Latifi, ayyaşlığıyla bilinen Bezmî mahlaslı şairin vefat haberini verirken meyhanede elinde kadehle öldüğünü belirtmektedir:

Evâhır-ı ahd-i Selîm Hânda **kûşe-i meyhânede câm elinde** iken naklitdi ve bezm-gâh-ı fenâdan işret-hâne-i bekâya ayagı götürüp gitdi (Canım 200:187).

Hanyalı Nûrî, sarhoş olarak vefat eden Besîm Efendi için -belki de biraz hak etti der gibi- "Yerin altına girdi." demektedir:

… **mest** ü medhûş-i lâ-ya'kal olarak bezm-i cihândan **ayagın çekip** "Zekât-ı mey verilir bir diyâra dek gideriz" mefhûmu üzre 'âzim-i **'işret-kede**-i zîr-i zemîn oldu (Kurtoğlu 2006:86).

Aşağıdaki alıntıda ise Lâtifî, şair Fahri Çelebi'nin bir düğün yemeğinde sohbet ederken öldüğünün belirtmektedir:

Fahru'l-vüzerâ merhum İbrahim Paşanun velimesi cemiyetinde **mehâbet-i meclis**e tâkat getürmeyip fevt oldu (Durmuş 2012:117).

2.4. Boğularak

Osmanlı Devleti'nin üç kıtaya yayıldığı, pek çok adaya sahip olduğu, hatta İstanbul'un bile Haliç'le ikiye ayrıldığı göz önünde bulundurulursa deniz ulaşımı önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum beraberinde gemi veya kayıkların devrilmesi şeklinde sonuçlanan kazalara sebep olmaktadır. Deniz yolu kazalarının mağdurları arasında şairler de bulunmaktadır:

Bir mevc-i 'azîm zevrak-ı sefîneyi devinim idüp merhûm-ı merkûmun keştî-i vücûdını **aşaga almış idi** (Sungurhan-Eyduran 2009:B 202).

Mısra gider iken keştî-i vücûdı tez bâd-ı mihnet-i rûzgârdan bahr-ı fenâya **gark olmışdur** (Yazar 2013:461).

Hemân lahza didikleri gibi olup âhirü'l-emr keştî-i vücûdları ol seferde deryâya **müstagrak olup** sâhil-i maksûda vâsıl olmadı (Solmaz 2005:298-299).

Denizde boğulmak, ölen şairin kişiliğiyle bağlantılı olarak ifade edilmektedir. Tezkire yazarları, boğulan şairleri Allah'ın mağfiretine mazhar oldukları, Allah tarafından affedildikleri şeklinde yorumlanmaktadır:

Ordu-yı humâyûnda re'îsü'l-küttâb iken ordu-yı humâyûn ma'âza'llâh ber-geşte olup hîn-i firârda Boza nâm nehr-i mezbûru 'ubûr ederken bi-kazâi'llâh **müstağrak-ı lücce-i mağfiret** olmuşdur (Kılıç e-kitap:B 45).

Seferber bulunduğu hâlde iki yüz dört senesi Muze esnâsında kazâen süvâr olduğu hayvân ka'r-ı nehre galtân olup ol hâl ile zât-ı bî-misâli **gavta-hôr-ı bahr-ı gufrân** olmuştur (Sarıkaya 2007:190).

Lâtifî ve Rızâ tezkirelerinden alınan aşağıdaki örneklerde ise padişahın verdiği ölümlü cezalar arasında suda boğdurmanın da olduğu görülmektedir. Cem şairlerinden Sadi, padişah emriyle Galata'dan denize atılmıştır. Bu olay, yazarlar tarafından özellikle belirtilmektedir:

'Azâb-ı gazâb-ı Pâdişâhîye manzar ve 'ikâb-ı hiddet-i şâhenşâhîye manzar vâki' olup hemândem Galata Bogazında **deryâ**-yı amîka **gark** ve lücce-i belâ-i azîme mustagrâk iderler (Canım 2000:305).

Bir vîrâne küncinde bulınup Galata Bogazından **deryâya atılmış** (İsen 1994:137).

Hüdâyî'nin durumu ise yukarıdakinden daha farklı ve zordur. Padişah emriyle bir kayığa koyarak denize sürülmüş, meçhule gönderilmiştir:

Bin kırk üçde şeyhü'l-islâm iken gadab-ı hüsrevânîye mazhar olup **zevraka konılup** sürilüp vücûdı âb-ı hayât gibi nâ-bedîd olmışdır (Erdağı 2002:106).

2.5. Eceliyle

Görünür bir sebep yokken ölenlere "eceliyle gitti" denilmektedir. Daha önce de belirttiğimiz üzere tezkire yazarları normal olan ölümlere değil de insanlara zor gelenlere dair yorum yapmaktadırlar. Eceliyle gitmek olağan olduğu için bu şekilde ifade edilen örnek azdır. Dikkat edilirse aşağıdaki örnekte de bu ifade, ölen kişinin genç olmasıyla bağlantı kurularak kullanılmaktadır:

Fenn-i şi're nev-heves iken **ecel** bogazın aldı sesini kesdi (Canım 2000:500).

2.6. Hastalanarak

Osmanlı Devleti'nde yaygın görülen hastalıklardan birisi taun yani vebadır (Ceylan 2005: 1). Hakkında divanlarda tarih şiirleri bulduğumuz veba, genç ihtiyar demeden şairlere de musallat olmuş, Hasan Çelebi'nin ifadesiyle onları iyice zayıf düşürerek ecel avcısının işini kolaylaştırmıştır:

Her birinün musâhabetinden müstefîd olur iken dünyâ-yı dûndan nevmîd olup **maraz-ı ta'ûn** ile fevt oldı (Solmaz 2005:258).

Saçlı Emîr merhûmda dânişmend iken **maraz-ı tâ'ûn**dan mübtelâ-yı elem-i menûn olup dirîg ü hayf ki henûz nev-cevân u nev-sâl u mahbûb bî-nazîr ü misâl iken hâk-ı kabrde pây-mâl olup ol bülbül-i nagme-sâz-ı bâg-ı kemâl pençe-i pür-işkence-i sayyâd-ı ecelden kafes-i lahdde güng ü lâl oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 8).

Bin iki yüz on üç târîhinde **mat'ûnen** 'âzim-i dârü's-selâm olup hâric-i beldede medfûndur (Kurtoğlu 2006:87).

Esrar Dede'nin ifadesinde görüldüğü üzere ciddi bir hastalıktan kaynaklanmayan ölümler de sözkonusu olmaktadır:

Bin yüz tokuz senesi **ârıza-i cüz'iyye** ile vedâ-ı âlem-i fânî buyurdılar (Genç 2000: 405).

Aşağıdaki alıntıda ise Esad Mehmed Efendi yaşlılığı hastalık olarak görmekte ve bu hastalığın ölüme sebep olduğunu bildirmektedir:

… 'âzim-i semt-i Harem iken hilâl-i râhda 'illet-i heremle vâsıl-ı dârü'n-na'îm-i İrem olan (Oğraş 2001:30) …

2.7. Katledilerek

Bilindiği gibi başkaları tarafından öldürülmeye katledilmek denilmektedir. Bu tarz öldürme haramiler, hizmetkârlar tarafından yapıldığı gibi yönetim veya siyasilerin emriyle de vuku bulmaktadır. Boğularak alt başlığında görüldüğü üzere padişah emriyle şairlerin öldürüldüğü ifade edilmişti. Aşağıdaki örneklerde de padişah emriyle gerçekleştirilen katllere şahit olmaktayız:

Bin kırk altıda İstanbul'da **katl olunmuştur** (Erdağı 2002:95).

… Belde-i Şâm kadısı iken bin kırk beş senesinde Sultan Murad **katl itmişdür** (Abdulkadiroğlu 1985:497).

Ve Şâh endek zamânda onu **katle yetirmişdir** (Bayram 2005:A 198).

Padişah emri haricinden din adamlarının fetvalarıyla, ümera yani zamanın beylerinin emirleriyle öldürülen şairler de vardır. Buna Seyyid Nesîmî'nin öldürülmesi en meşhur örnektir:

Ve 'aklen ve şer'en vâcibü'l-izmâr olan kelimâtı her ser-bâzârda i'lân u izhâr itmekle medîne-i Halebde **fetvâ-yı e'imme-i şerî'at** u tarîkatle katîl-i meydân-ı 'ışk u meveddet ve gasîl-i mâ-yı tahûr-ı şehâdet olmış idi (Sungurhan-Eyduran 2009:B 360).

… 1211 senesi umerâdan Mehmed Beg emriyle **katl olunub** terk-i dâr-ı gurûr etmiştir (Çınarcı 2007:109).

Bin yigirmi dokuzda Yenişehir'de kürsiye çıkup galebe-i vecdle va'z eyledükde **küfr söyledi** diyü **katl olındı** (Altun 1997:47).

Devlet eliyle yapılan katllerin haricinde ayaklanan askerlerin -özellikle yeniçerilerin- saldırısıyla gerçekleşen şair ölümlerine şahit olmaktayız. Parasına veya mal varlığına göz dikilerek kendi hizmetinde olanlar tarafından öldürülen şairler de bulunmaktadır:

Âhir İsketuzda otuz beş akçe ile kâdî iken **hidmetkârlarından** bir iki bed-baht u yezîd ve bir kaç nemek-harâm-ı 'atîd ü 'anîd mezbûrı **katl itmekle** şehîd eylemişdür (Sungurhan-Eyduran 2009:A 391-392).

Beç seferine giderken mâl ü metâ'ına tama' idüp **kulları katl itdi** (Canım 2000:444).

'Akıbet Yeniceri zümresi tugyân itdükde **kul elinde öldiler** (Canım 2000:528).

Gâlibâ Mustafâ Hân-ı Râbi'de kâtibü's-sır olan zâtdır ki cülûsda Mahmûd Paşa Câmi'i havlısında **katl olundı** (Oğraş 2001:180).

Bu tarz ölümler arasında Sultân Beyazıt devri şairlerinden Sânî'nin katledilmesi dikkat çekmektedir. Hasan Çelebi'nin ifadesine göre şair, çok yakışıklı olduğu için rakiplerden kıskanılarak âşığı tarafından öldürülmüştür:

'Acebdür ki ol dil-ber-i hûn-hâr gamze-i cân-şikâr ile bir ânda niçe bin 'âşık-ı dil-figârı öldürürken **'uşşâkdan biri** ol şûh-ı dil-firîbi mukârin-i rakîb ve ol gonçe-i nâzenîni hâr-ı agyâra karîn gördükde sabr u karârı ve tahammül ü ihtiyârı kalmayup **katl eylemişdür** (Sungurhan-Eyduran 2009:A 195).

Tezkire yazarları bazen kurşunlanarak, başı kesilerek, hançerlenerek gibi ifadelerle şairlerin katledilme şekillerini de bildirmişlerdir.

… üstüne tarafeynden beş on ‘adet tüfeng atılarak üç ‘adet **kurşun** vücûduna isâbetle **mecrûh olup** derhâl teslîm-i rûh etmişdir (Sarıkaya 2007:252).

Boynunu vurmak, insanın başını keserek öldürmektir. Sehî Bey’in ifadesine göre Molla Lütfî, kendini sevmeyenlerin “Küfür söyledi.” iddiasıyla bu şekilde öldürülmüştür:

İstanbulda At Meydânında **boynın urup** katl eylediler (Seymen 2008:27).

Hafız Ahmed Paşa, veziriazam iken bir karılşıklık esnasında askerlerin saldırması sonucu hançerlenerek katledilmiştir:

Selâtîn-i kirâmla celîs devr-i Murâdîde bin kırk bir senesinde kul taifesi hücûm edip vezîr-i azam iken **hançer üşürüp** paralamışlardır (Erdağı 2002:29).

2.8. Kazayla

Günümüzde olduğu gibi kazayla olan ölümler, şairlerin başına da gelmektedir. Nadiren görülen bir durum olmakla beraber tezkire yazarları kazayla ölenleri ayrıca belirtmişlerdir. Bazen aşağıdaki üçüncü örnekte olduğu gibi kazanın nasıl olduğu açıklanmaktadır. Şair bindiği atın nehre yuvarlanması sonucu ölmüştür:

Bin yigirmi tokuzda Yenişehrde **kazâen** vefât eylemişdir (Erdağı 2002:74).

Bin kırk altıda Şâm-ı Şerîfde **kazâen** vefât itmişdir (Erdağı 2002:90).

… seferber bulunduğu hâlde iki yüz dört senesi Muze esnâsında kazâen süvâr olduğu hayvân ka’r-ı nehre galtân olup ol hâl ile zât-ı bî-misâli gavta-hôr-ı bahr-ı gufrân olmuştur (Sarıkaya 2007:190).

2.9. Şehit Olarak

Ölüm şekilleri arasında belki de en güzeli şehit edilmektir. Kur’an-ı Kerim’de “Allah yolunda öldürülenlere ‘ölüler’ demeyin. Bilakis onlar diridirler, lâkin siz anlayamazsınız (Özek 1998:23).” denilerek şehit olmanın değerine dikkat çekilmektedir. Dolayısıyla şehadet mertebesine eren şairleri tezkire yazarları özellikle belirtmektedirler. Şehit edilerek gerçekleşen ölümler bazen basit bir cümleyle verilmekte bazen de kim tarafından ve nasıl şehit edildiği açıklanmaktadır:

Bin sekizde **şehîd oldı** (Erdağı 2002:89).

“… sülâfetü’s-sahbâ-yı **şehâdet** nûş idüp zümre-i şühedâya ayakdaş oldı (Kaplan 2012:77).

… kâdî-i Keşân iken sene erba’în ve tis’ami’ede **harâmiyân-ı** merdüm-keşân elinden câm-ı hımâm ile sahbâ-yı **şehâdeti** keşân oldı (Sungurhan-Eyduran 2009: B 372)..

Bin toksan dört senesinde **Peç seferinde** pâyine **hum-pâre** tokunup dâhil-i bezm-gâh-ı **şühedâ oldukda** (Abdulkadiroğlu 1985:37)…

… **leşker-i küffâr**-ı bed-girdârdan bir fırka-i dûzah-karâre dûçar ve dervîşânıyla **peymâne-nûş-ı kevser-i şehâdet** ve vâsıl-ı Cennetü'l-Adn-i hakîkat olmışlardır (Genç 2000:231).

… ol hudûdda vâkı’ olan ‘**Arab cengleri**nin birinde ser-mest-i câm-ı **şehâdet** ve dâr-ı fenâdan dâr-ı bekâya rıhlet **eyledi** (İnce 2005:188).

Bin kırk senesinde **Bagdad muhasarasında** at sürüp meyân-ı asâkir-i **şühedâya** mülhak oldı (Abdulkadiroğlu 1985:96).

Kızılbaş cenginde mevcûd bulınup ol merhûm-ı sa'îd mezkûr gazâda **şehîd olmışlar** (Solmaz 2005:350).

Âhir ol abdâl-ı sâhib-fenâyı tekye-gâh-ı 'ınâda fırka-i havâricden **bir ibn-i Yezîd** ki Yezîdden eşedd ü ezîd idi Hüseynîler arasında urup **şehîd itdi** (Canım 2000:227).

3. Şairin Mezarının Belirtilerek İfade Edilmesi

Tezkirecilerin şairin ölüm haberini bildirmek için tercih ettikleri yollardan biri de mezarına dair bilgi vermektir. Böylece şairin mezarıyla ilgili bilgi sahibi olan okuyucu dolaylı olarak şairin vefat ettiğini de öğrenmektedir. Bu tarzda ifade etmenin de iki farklı şeklini görmekteyiz: Şairin mezar yerinin veya yer belirtmeden -mezara konulduğunun- sanatlı bir üslupla bildirilmesi.

Allah emrine varup **mezarı** Edirne'dedür (Tolasa 2002: 55).

… **merkad-i** pür-envârı ve meşhed-i feyz-âsârı vilâyet-i Yunânda diyâr-ı Karamânda Konya dimekle meşhur şehrde vâki' olmışdur (Canım 2000:110)…

Kabri Burûsada Sârbân Şeyh makberesinde müfti'l-enâm esbak sâhib-târîh Kara Çelebi-zâde 'Azîz Efendi kabri kurbundadır (Oğraş 2001:25).

… **na'ş-ı şerîfleri** Üsküdâr'da Ayazma Câmi'-i Şerîfi **hazîre**sinde bâ-emr-i hümâyûn **medfûn** olmuşlardır (Kurtoğlu 2006:67).

Çarşamba pazarında vâki kabristanda **medfûndur**(Sarıkaya 2007:178).

… yigirmi beş yaşına varmadan iki yüz kırk beş senesi Ramazanında 'aşere sanisinde zayi'e-i gerdun mahalde **medfûn olmuştur** (Çınarcı 2007:51).

… Üsküdarda Nasûhî Tekyesi sâhasında **defîn** ü **türbet** olmuşlardır (Erdem 1994:266).

Arapça lahd kelimesi mezar, kabir, çukur anlamlarına gelmektedir. Tezkirelerde mezarda mahfuz olmuş, mezarın temiz toprağında uyumuş, mezar potasında erimiş gibi değişik tarzlarda ölümün ifade edildiğini görmekteyiz:

… bin seksen hilâlinde mahfûz-ı **mahfaza-i lahd** olmuşlardır (Genç 2000:44).

… hâk-ı kabrde pây-mâl olup ol bülbül-i nagme-sâz-ı bâg-ı kemâl pençe-i pür-işkence-i sayyâd-ı ecelden **kafes-i lahdde** güng ü lâl oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 9).

Konya'da tokuz yüz elli hudûdında gunûde-i **hâk-i pâk-i lahd** olmuşlardır (Genç 2000:473).

İstanbul'da bin seksen yedi târîhinde **güdâhte-i pûte-yi mezâr** olup Galata hânkâhında medfûndur (Genç 2000:478).

4. Tarih Belirterek İfade Edilmesi

Şairlerin vefat tarihini belirtmek, ölüm haberinin verilmesinde tezkire yazarlarının kullandığı bir başka yöntemdir. Bu tarz ifadelerde de farklı üç şekil vardır: Kesin olarak tarih verilmesi, meşhur bir olayın belirtilmesi veya vefat tarihinin tespit edilememesi.

Târîh-i intikâlleri bin yüz yigirmi altıda olup hânkâh-ı Bâb-ı Cedîdde medfen-i meşâyih-i eslâfda medfûndur (Genç 2000:497).

Târîh-i vefâtları bin yüz elli hudûdıdur (Genç 2000:356).

Vefâtı 1279 hudûdundadır (Güner 2003:10).

Vefâtı H.1170, M. 1756 (Kurnaz ve Tatcı 2001:I-16).

Deprem, savaş, zafer gibi önemli olayların yaşandığı yıllara atıf yapılarak yapılan vefat kayıtlarında kesin bir yıl belirtilmez. Bu kayıtlardan şairin vefat ettiği anlaşılır fakat ne zaman olduğunu öğrenmek için tarih kitaplarına müracaat etmek gerekmektedir. Aşağıdaki son örnekte olduğu gibi "Vefat tarihi bulunamadı." Şeklindeki ifadeler yine bize şairin öldüğünün kesin olduğu bilgisini vermektedir:

Sultân Bâyezid zamânında **târîh-i zelzele-i kübrâda** hâdise-i 'uzmâya uğradı (Canım 2000:460).

Pâdişâhumuz Sultân Süleymân Hân sa'âdet ü bahtla **tahta geçtükleri târîhde** fenâdan bekâya nakl itdiler (Canım 2000:180).

Beç seferinden dönüldigi târîhlerde fevt oldı (Canım 2000:448).

İstanbul kadılıgından müftî olup **Bagdad feth olundugı târîhlerde** nakl itdiler (Canım 2000:305).

Vefâtı târîhi bulunamadı (Kurnaz ve Tatcı 2001:I-44).

5. Tarih Düşülen Şiir Yazılarak İfade Edilmesi

Osmanlı kültürü ve medeniyetinde tarih düşürme çok yaygındır. Ebced hesabı olarak bilinen bu yöntem en basit tanımıyla; Arap alfabesiyle yazılan şiirdeki her harflin rakam değerlerinin toplanmasıyla bir tarihin elde edilmesidir. Doğumlara, düğünlere, bina açılışlarına, zaferlere vs. hemen her konuda yazılabilen tarih şiirleri arasında ölüm tarihleri de önemli bir yer tutmaktadır (Yakıt 2003:92).

Tezkire yazarı vefat eden şairler için bazen kendisi tarih düşürmekte bazen de başka şairlerin yazdığı tarih şiirlerinden alıntı yapmaktadır:

"Olmayup hâsıl Emânî nâ-gehânî oldı fevt" **mısra'ı** vefâtına târîhdir (Kurnaz ve Tatcı 2001:I-58).

Fevtine Himmet-zâde'nün **târîhidür**: Kelîm'e Tûr-ı me'vâda tecellî eyledi Bârî (Abdulkadiroğlu 1985:460).

Ba'dehû **mısrâ'**: 'Âzim-i âlem-i fenâ oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 17).

… yigirmi akçe ile Mazarak kâdîlıgına hâkim iken **mısrâ'**: Âhiret mülkine oldı 'âzim (Sungurhan-Eyduran 2009:B 19).

6. Sanatkârane İfade Edilmesi

6.1. Allah'ın Takdiri

Kâinattaki her şey Allah'ın takdiriyledir. Ölen kişilerin akrabalarını teselli etmek için "takdir-i İlâhî" sözü günümüzde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Bazen ölüm bize şer gibi görünebilmektedir. Hayır ve şer herşey Allah'tan geldiğine göre ölümün de Allah'ın kudretiyle olduğunu idrak etmek insanları rahatlatmaktadır.

Sosyal hayattaki bu durum tezkirelerimizde karşımıza çıkmaktadır. Bu durum Allah emrine yetişmek, hükm-i İlâhî, takdîr-i nâ-mütenâhi, kazâ-yı İlâhî vs kelimelerle ifade edilmektedir:

… Mevlânâ Şeyhî'nin tâli'i nâ-müsâid bahtı nâ-muvâfık olup Hüsrev ü Şîrîn tercümesin tamam itmeden **Allah emrine yetişüp** kabri Germiyan'dadur (Tolasa 2002: 56)…

'Âkıbetü'l-emr **hükm-i İlahî** ve **takdîr-i nâ-mütenâhi** ile sene 968'de dârü'l-bekâya varup (Solmaz 2005:543) …

Zeyrekzâdeden mülâzım olup ‘Arabistânda mutasarrıf-ı mansıb-ı kazâ oldukda emânî vü âmâl-i dünyâdan dahı kazâ-yı vatar itmedin **kazâ-yı İlâhî** ile ‘âlem-i ‘ukbâya sefer ve bu cihân-ı fânîden güzer itmişdür (Sungurhan-Eyduran 2009:B 152).

6.2. Âzim Olmak

Âzim olmak niyetli ve kesin kararlı olmak anlamındadır. Ne zaman ve nasıl geleceği belli olmadığından ârifler her zaman ölüme hazır olmuşlar, ecel vaktini beklemişlerdir. Mutasavvıf şairlerin bu durumu daha fazla idrak ettiklerinden olsa gerek Esrar Dede Tezkiresi’nde âzim olmakla ilgili çok sayıda örnek vardır:

Azîz-i Mûmâ-İleyh bin elli beş hudûdında **âzim-i âlem-i bekâ olup** Galata Hân-kâhında uzlet-güzîn-i kûşe-i hamûşân ve ol hâk-i pâkde bî-nâm u nişân olmuşdur (Genç 2000:201).

… ve elf-i kâmil hudûdıda karîb **âzim-i cinân olmışlardır** (Genç 2000:205).

… nâ-gâh şeş rûz mürûrında **âzim-i vatan-ı adem olmışlardır** (Genç 2000:132).

… yigirmi akçe ile Mazarak kâdîlıgına hâkim iken mısrâ’: Âhiret mülkine **oldı ‘âzim** (Sungurhan-Eyduran 2009:B 19).

6.3. Canı Teslim Etmek

Kâinattaki her şey Allah’ın güzel isimlerinin tecellileri ve terkipleridir. Dolayısıyla maddi manevi tüm varlığımız aslında bize ait değil, Allah’ın ikramı ve ihsanıdır. Aslında kendimize bile malik değiliz. Bunun farkında olan şair ve yazarlar ölümü, emanetin sahibine teslimi olarak görmüşlerdir:

… ol hâletde cenâb-ı Rabb-ı ‘izzete rıhlete ‘Azmî tasmîm idüp **cânını Rabb-ı kerîme teslîm eyledi** (Sungurhan-Eyduran 2009:B 51).

Merhûm Sultân Selîm-i kadîm devrinde cânını **cânib-i Hakka teslîm itmişdür** (Sungurhan-Eyduran 2009:A 172).

Bin yetmiş beş târîhinde rıfkile teslîm-i rûh eyledi (Abdulkadiroğlu 1985:169).

… üstüne tarafeynden beş on ‘adet tüfeng atılarak üç ‘adet kurşun vücûduna isâbetle mecrûh olup derhâl **teslîm-i rûh etmişdir** (Sarıkaya 2007:252).

Âhir yine şehr-i Şâm’a ‘azm idüp ol arz-ı mukaddes cânibine irişdükde emr-i Te’alâ ve tekaddes ile **murg-ı rûh-ı pâkin** ravza-i kudse ta’zimle **teslîm itmiş** (Solmaz 2005:506-507).

Hasan Çelebi Tezkiresi’nden alınan aşağıdaki cümlede ise emanetin ölüm meleğinin yani Azrail’in eline teslim edildiği görülmektedir:

Hudûd-ı seb’înde emr-i Rabbü’l-’âlemîn ile kendüde vedi’at olınan **cân-ı selîmin dest-i melekü’l-mevte teslîm idüp** (Sungurhan-Eyduran 2009:A 332)…

6.4. Ceddine Kavuşmak

Başta İslamiyet olmak üzere tüm semavi dinlerde ölüm, bir yok oluş değil başka bir âlemde yeniden dirilmedir. Ölen herkes ahiret âlemi diye adlandırılan yere gitmektedir. Dolayısıyla ahiret âleminde dünyadakilerden daha fazla akrabamız var demektir.

Esrar Dede Tezkiresi’nden yaptığımız aşağıdaki alıntıda şairin ruhunun atalarının yanına uçtuğu, bedeninin de amcasının mezarı yanına defnedildiği görülmektedir. Böylece şair hem bedenen hem de ruhen akrabalarının yanına gitmiştir::

… sinn-i mübârekleri yüz yigirmide olarak rûh-ı mukaddesleri **civâr-ı cedd-i büzürgvârlarına** tayerân ve pehlû-yı sandûka-i mutahhara-i **amm-i amîmü'l-kirâmelerinde** garîk-i rahmet-i Rahmân olmışlardır (Genç 2000:327).

6.5. Cennete Gidiş

Cennet, kul olduğunun bilincinde olan, Allah'ın emir ve yasakları doğrultusunda yaşayan kulların ölümden sonra gideceği yerdir. Tezkirelerde adn, behişt, bekâ, işrethâne, gülistan, naim, safa gibi kelimelerle cennet ifade edilmektedir. Tezkire yazarları cennete iyilerin gideceğinden hareketle kişilik ve yaşayışlarıyla çevrelerinde iyi bilinen şairlerin vefatlarını ifade ederken iyi yaklaşımda bulunarak onların cennete gittiklerini yazmaktadır:

… dervîşânıyla peymâne-nûş-ı kevser-i şehâdet ve vâsıl-ı **Cennetü'l-Adn-i hakîkat** olmışlardır (Genç 2000:231).

…'âzim-i **behişt-i câvidân** olup temâşâ-yı hûrü'l-'ayn-ı cinâna revân olmışdur (Sungurhan-Eyduran 2009:B 46).

Hikmet-i Rabbânî ve irâdet-i Yezdânî hemân ol haftada dâr-ı fenâdan **cânib-i bekâ**ya gider (Canım 200:241).

… ve bezm-gâh-ı fenâdan **işret-hâne-i bekâ**ya ayagı götürüp gitdi (Canım 200:187).

… bin yüz otuz beş senesi evâhirinde **gülistân-ı bekâ**ya hırâm ve (Genç 2000:232)…

… terk-i sarây-ı köhne-i cihân idüp Mısrâ': Râgıb u tâlib-i **na'îm-i cinân** oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 371).

Sultân Selîm Hân tâbe serâh devrinün âhirlerinde âhirete gitdi. Bu dâr-ı 'inâdan o **suffe-i safâ**ya nakl itdi (Canım 200:229).

Bin yüz seksen bir târîhinde **hadîkatü'l-envâr-ı âlem-i kuds**e hırâm etmişlerdir (Genç 2000:535).

6.6. Dünyadan Gitmek

Dünya, kulların yaşaması için hedeflenen bir mekân değil, ruhlar âleminden ahirete doğru giden yoldaki bir durak, misafirhanedir. Bu durumu unutmamak ve devamlı ölüme hazır olmak için divan şairlerimiz dünyaya değer vermemişler, onu kötülemişlerdir. Dünyaya şairlerin gözüyle bakan tezkire yazarları da fena, fani, dûn yani alçak gibi kelimelerle dünyayı tavsif etmişlerdir:

Bin seksen tokuzda **dünyâ-yı fânî**den bi'l-külliye i'râz göstermişdür (Abdulkadiroğlu 1985:635).

Sultân Selîm Hân-ı Mâzî zemânında vedâ'-ı **cihân-ı fânî** itmişdür (Sungurhan-Eyduran 2009:A 189).

Bin yüz tokuz senesi ârıza-i cüz'iyye ile vedâ-ı **âlem-i fânî** buyurdılar (Genç 2000: 405).

Her birinün musâhabetinden müstefîd olur iken **dünyâ-yı dûn**dan nevmîd olup maraz-ı ta'ûn ile fevt oldı (Solmaz 2005:258).

Dünya rahat yaşama yeri değil bilakis sıkıntı yeridir. Bu sebeple melâl-hâne, mâtem-hâne, mihnet-hâne, suhre-gâh yani soytarıların yeridir:

... **melâl-hâne-i cihân**dan sırr oldı (Durmuş 2012:114).

… terk-i **mâtem-hâne-i cihân** itmişdür (Durmuş 2012:114).

… tokuz yüz on sekizde Mesîhâsâ ‘urûc-ı ‘âlem-i bekâ idüp **mihnet-i mülket-i fenâ**dan halâs u rehâ buldı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 287).

… terk-i **suhre-gâh-ı âlem-i fenâ** itmişdür (Durmuş 2012:114).

6.7. Emekli Olmak

Mütekaid, emekli olmak demektir. Bilindiği üzere herhangi bir işte çalışmak yorucu olduğu için belli bir yaşa gelince emekli olmak gerekmektedir. Çok yaşlı insanlara hayatı idame ettirmek yorucu gelmekte, hayat çekilmez bir hâl almaktadır. Bu sebeple ölüm de bir nevi hayat vazifesinden emekli olmak şeklinde algılanmaktadır:

Sene bin yüz otuz üç hilalinde vazife-i hayatdan mütekaid olup intikal eyledi (Yazar 2013:462).

6.8. Gençliğine Doyamamak

Genç yaşta ölenler için kültürümüzde gençliğine doyamadı, vakitsiz gitti gibi ifadeler kullanılmaktadır. Tabiî ki ölümün yaşı yok ve herkes ölüme adaydır. Yine de hayatının baharında, hem kişilik hem de şairlik yeteneğiyle gelecek vadeden gençlerin vefatları tezkire yazarlarını üzmekte, vefat haberine dair üsluplarını etkilemektedir. Yeni hevesler peşindeyken ömrünün üçte birini bile yaşayamadan hayat suyuna doyamadan ölümün gelmesi tezkirecilerin verdiği bilgiler arasındadır.

… **nev-civan u nev-heves** iken fevt olmuştur (Durmuş 2012:115).

… rûz-ı ‘ömri çâştgâha irmedin âftâb-ı hayâtı tolındı, **sâli selâsine varmadın** güni tutıldı (Durmuş 2012:116)...

… Kal’a-i Rodos feth olundugı tarihlerde nakl itdi ve **la’l-i sirâbı** hayat âbına teşne gitdi (Durmuş 2012:115).

Eger bir mikdar **ömrden behredâr olaydı** gerçekden pür-iştihâr-ı nâmdâr olurdı (Sungurhan-Eyduran 2008:243).

Genç yaşta vefat eden şairlerin hayatı fidana, bahara ve hayvanlara yedirmek için zamanı gelmeden henüz yeşilken biçilen otlara benzetilmektedir:

… **nihâl-i ‘ömri** serv-i sâye-küster gibi neşv ü nemâ bulup meyve-dâr ve semere-i şecere-i cevâniden berûmend ü berhûrdar olmadın (Canım 2000:203)…

“…**bahâr-ı hayâtı**na hazân-ı memât bedel olup vücûdına ser-menzil-i fenâ-mahall olmışdur (Yazar 2013:461).

Nâgâh **bahâristân-ı vücûdı**na bâd-ı harîf esüp berk-i hazân gibi zerd ü za’îf idüp (Solmaz 2005:256) …

… Fenn-i şi’re şüru’ zamânı **sene-i kâsileye yetişmedin** ecel yetişdi (Durmuş 2012:115).

Ağıdaki alıntı cümle ise edebiyat dünyası adına daha etkileyicidir. Lâtifî, Kâtiplik yapan Sun’î içi “Eğer genç yaşta ölmeseydi kalemiyle edebiyatımıza çok katkısı olacaktı.” demektedir:

… eger ‘ömr vefâ ve zemâne müsâ’ade ideydi nice şâ’irün defter ü dîvânına ve nâme-i nâm u ‘ünvânına kalem çekerdi (Canım 2000:362).

6.9. Hayattan Azledilmek

Azledilmek, herhangi bir işten çıkarma, uzaklaştırma anlamındadır. Ma’zûl, mün’azil ve münhali’ kelimeleri işten çıkarılmış olmayı karşılamaktadır. Çalışanın isteği dışında geliştiği için

azledilmek olumsuz bir durumu ifade etmektedir. Ölüm için azledilmek fiilinin kullanılmasında ise görevi başındaki kişinin ansızın, beklenmedik bir zamanda vefat etmesi etkilidir.

Anda hâdim-i şer'-i resûl iken kevkeb-i 'ömri üfûl bulup ol mansıbda hidmet-i kazâya meşgûl iken mansıb-ı hayâtdan **ma'zûl oldı** (Sungurhan-Eyduran 2009:B 112) …

… Rûmili cânibine sadr-ı 'âlî-kadr iken sadâret-i 'âlem-i vücûddan **mün'azil** ü **münhali'** oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:A 200).

6.10. Hicret Etmek

Hicret etmenin Türkçe karşılığı bir yerden başka bir yere göç etmedir. Genellikle Hazreti Muhammed'in Hicrî takvimin başlangıcı olan Mekke'den Medine'ye olan göçü için kullanılmaktadır. Müslümanların Medine'ye hicretiyle yeni akrabalıklar, komşuluklar kurulmuştur.

Vefat ile gelen ruhun göçü de tezkire yazarlarımız tarafından hicret etmek fiiliyle karşılanmış, ölenin gittiği yerde yerleştiği varsayılmıştır. Belki de böyle bir ifadeyle ölenlerin iyi bir yere gittiği belirtilerek yakınlarına teselli vermek düşünülmüştür. Zira Mekke'de sıkıntı içindeki Müslümanlar Medine'ye giderek huzur bulmuşlardı. Ölüm de ruh için dünya sıkıntılarının bitmesi demektir.

… bunlar dahı cümle-i **muhâcirîn**-i medîne-i bekâ **olanlardandır** (Genç 2000:300).

Bin yigirmi tokuzda İstanbul'da civâr-ı hayy-ı kadîrde **cây-gîr olmuşdur** (Erdağı 2002:11).

6.11. Ömrünü Tamamlamak

Ömrünü tamamlamak yaşı ilerlemiş kişilerin ölümü için kullanılmaktadır. Lâtifî, Gazâlî'nin vefatı için "Ömrünün kalanını Kâbe'de tamamladı.", Şeyhülislam Arif Hikmet ise Ramiz Abdullah Paşa maddesinde "Sayılı nefesini tamamladı" demektedir:

Mekke-i mükerremede elli akça tekâ'üd akçasın itdürüp **bakıye-i 'ömrin** Ka'be-i şerîfde-şerrefehallâhu Te'âlâ- **ifnâ itdi** (Canım 2000:412).

… geli-gir-i ecel-i kazâ ile **enfâs-ı ma'dudesini itmâm etmiştir** (Çınarcı 2007:58).

6.12. Veda Etmek

Ölüme dair tasavvurlardan bir diğeri veda etmektir. İstekli veya isteksiz olarak eş, dost, akrabadan ayrılma esnasında bir daha görüşememe ihtimaline binaen vedalaşılır. Vedalaşma bazen de istemediğimiz biriyle yolları ayırmaktır. Dünya fena ve fani olduğu için ona bağlanmak arif kişiye yakışmaz, böyle bir dünya terk edilmelidir. Bu sebeple biyografi yazarları, şairin vefatını bildirirken onları dünyaya veda ettirmektedir:

Bin yüz tokuz senesi 'ârıza-i cüz'iyye ile **vedâ**-ı âlem-i fenâ **buyurdular** (Genç 2000:405).

Bin elli sekizde **vedâ**-ı âlem-i fânî **eylemişdir** (Erdağı 2002:86).

Bin yüs kırk senesi hilâlinde **terk**-i cihân **itmişdir** (Erdem 1994:166).

6.13. Vuslata ermek

Vuslata ermek, vasıl olmak en temel anlamıyla sevgiliye kavuşmak demektir. Aşkı hakiki olan Hak âşıklarının sevgilisi Allah'tır. Dolayısıyla ölümü, Mevlânâ'nın düğün gecesi olarak düşündüğü hatırlanırsa, şairler için sevgiliye kavuşma anı diye görmek mümkündür. Buradan hareketle, biyografi yazarları vefatı Allah'ın güzel isimlerinden bazılarına kavuşma olarak ifade etmektedir:

Bin yüz kırk hudûdında **vâsıl**-ı rahmet-i **Rahmân olup** (Genç 2000:357)…

Bin altmış hudûdında Şâm-ı sabâhat-encâmda **vâsıl**-ı rahmet-i **Rabbü'l-enâm olmuşlardur** (Genç 2000:362).

… tokuz yüz seksen hudûdında **vâsıl**-ı rahmet-i **Gaffâr olup** (Genç 2000:465)…

… bin yüz elli hilâlinde intikâl-i ‘âlem-i ahadiyyet ü **vuslat buyurdılar** (Genç 2000:464).

… bin yüz yigirmi dört cumada-yı ahiresinde azîm-i dâr-ı beka olup reh-rev-i dâr-ı nimet-i mütevasıl ve rahîk-i rahmet-i **rahmana vasıl oldular** (Yazar 2013:462).

7. Ölümle İlgili Teşbihli İfadeler

“Canı veren de alan da Allah’tır (Özek 1998:69).” Fakat bazı zamanlarda, vefat eden kişinin verdiği üzüntüyle söylenen sözlerin günah olacağı düşüncesiyle, ölüm kaza, hastalık, düşman gibi sebeplerle birlikte anılmaktadır. Tezkire yazarları da ölüme olumsuz baktıkları durumlarda eceli, okuyucu tarafından menfi algılanacak şeylere teşbih etmişlerdir. Burada yaygın olarak kullanılan bazı örnekler verilecektir.

7.1. Akşam/Karanlık

Akşam karanlığı çöktüğünde çevredemizdeki eşyalar artık görünmez olmaktadır. Aynı şekilde ölen kişi de mezara konduktan sonra artık görünmez olmaktadır. Böyle bir benzerlik ilgisi kuran Hasan Çelebi, ölümü akşam ve karanlığa teşbih etmektedir:

Fi’l-vâki’ sene tis’ ve erba’în ve tis’ami’ede rûz-ı pîrûz-ı ‘ömrine **şâm-ı** dil-sûz-ı **ecel** irüp kârbân-ı hayât ü bekâsına menzil-i ‘adem ü fenâ mahall oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:A 130).

Ba’dehû İskender Çelebinün sedd-i sedîd-i vücûd-ı reşîdine fenâ irüp **zulemât-ı ecel**de nâ-bûd u peydâ olup (Sungurhan-Eyduran 2009:A 292) ...

7.2. Armut

Beliğ ve Şeyhülislam Arif Hikmet tezkirelerinde ölümü armuda benzetmektedir. Farsça birleşik isim olan gelû-gîr “dağ armudu, ahlat, boğazdan geçmesi güç olan şey” demektir (Devellioğlu 2010:327). Armudun yenilirken –genellikle- boğazda takılıp kalmasından hareket eden tezkireciler, can vermenin ve son nefesin boğazda zorlukla oluşması arasında ilgi kurmaktadır:

“Bin yüz yigirmi tokuz senesinde **gelû-gîr-i ecel**-i dem-beste eyledi (Durmuş 2007:62).

… **geli-gir-i ecel**-i kazâ ile enfâs-ı ma’dudesini itmâm etmiştir (Çınarcı 2007:58).

7.3. Avcı

İnsanı öldürüp sevdiklerinden ayıran ecel işkence yapan avcıya teşbih edilmektedir:

… ol bülbül-i nagme-sâz-ı bâg-ı kemâl pençe-i pür-işkence-i **sayyâd-ı ecel**den kafes-i lahdde güng ü lâl oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 8).

7.4. Bulut

Ecelin karanlığa teşbih edilmesindeki etken bulut için de geçerlidir. Bulutun gökyüzündeki güneşi veya ayı kapatması ölen kişinin görünmez olmasına benzetilmektedir:

… Mustafâ Hânî evâhirinde kevkeb-i vücûd-ı Bedrî-i meşhûrı sühan münhasif-i **ebr-i memât** olan şâ‘ir-i mâhir Bedre’d-dîn Efendidir (Oğraş 2001:63).

7.5. Dalga

Hasan Çelebi, eceli dalgaya benzetmektedir. Birbirini takip eden dalgalar gibi ecel her gelişinde bazı insanları alıp gitmektedir:

… efvâc-ı **emvâc-ı ecel** mütelâtim ü müterâkim olmagla sefîne-i hayâtı ‘ummân-ı fenâya gark olmagla diyâr-ı ahrete ‘âzim oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 404).

7.6. Dert/Elem

Herkes birgün öleceğine göre ondan kaçış veya kurtuluş yoktur. Ölüm, bu sebeple kurtuluşu olmayan derde, belaya teşbih edilmektedir:

… mübtelâ-yı **elem-i memât** olup **maraz-ı ecel**den şifâ vü necât bulmadı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 16).

7.7. Düşman

İnsanı öldürmeye çalışan düşman ile ecel arasında ilgi kurulmakta ve ölüm düşmana benzetilmektedir:

… dest-i hasm-ı ecelden rehâ bulmayup sene bin yüz yigirmi hudûdunda (Yazar 2013:462) …

7.8. El/Pençe

Ölüm, çoğu zaman avcı kuşların pençesine ve ele teşbih edilmektedir:

İstanbulda kazâdan ma’zûl iken sene hams ve semânîn ve tis’ami’e cümâde’l-ûlâsında **pençe-i ecel**den mahlas bulmayup matla’-ı hayâtı makta’-ı memâta irmişdi (Sungurhan-Eyduran 2009:A 137).

… pençe-i pür-şikence-i **ecel**den emîn olmayup emâl ü emânîsinden hâ’ib ü hâsır oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 189).

Bu hâlde iken **dest-i ecel** girîbânın ve kâbız-ı ervâh cânın aldı (Sungurhan-Eyduran 2009:A 282).

1180 senesi tomâr-ı ‘ömr-i dırâzı tayy-kerde-i **dest-i ecel** ve Mevlevî-hâne-i Yeni kapusı hâricinde defîn-i sandûkatü’l-’amel (Oğraş 2001:57) …

7.9. Girdap

Girdap, rüzgârın etkisiyle hızla dönen suyun oluşturduğu tehlike hâlidir. Denizde girdaba yakalananın kurtulması nerdeyse imkânsızdır. Bu imkânsızlıktan hareketle ölüm, girdaba teşbih edilmektedir:

Keştî süvâr olup giderken bâd-ı muhâlif keştî-i hayâtına yaprakdan gelüp rûzgâr-ı zûrkâr fülk-i vücûdını **girdâb-ı ecel**e giriftâr itmiş idi (Sungurhan-Eyduran 2009:A 298).

7.10. Güneş Tutulması

Ayın Dünya ile Güneş arasına girerek Güneşi görünmez yapmasına küsuf yani güneş tutulması denilmektedir. Ecelin ölen kişiyi dünyadan ayırması sebebiyle kurulan ilgide ölüm güneş tutulmasına benzetilmektedir:

Ve âfitâb-ı ʿömri fî sene 975’de ʿukde-i **küsûf-ı ecel**de münkesif olubdur (Bayram 2005:A 212).

7.11. Hazan

Hazan yani sonbahar mevsimi ağaçtaki canlılığın solmaya, kuruyan yaprakların dökülmeye başlamasıyla bir nevi yaprakların ölümü zamanıdır. Yaprakların ağaçtan ayrılması gibi ölen kişiler de ailelerinden ayrılmakta, toprağa düşmektedir. Dolayısıyla ölüm ile hazan arasında bir ilgi bulunmaktadır:

… bahâr-ı hayâtına **hazân-ı memât** bedel olup vücûdına ser-menzil-i fenâ-mahall olmışdur (Yazar 2013:461).

7.12. İğne

Sûzen, iğne demektir. Ölüm ile iğne arasında ilgi kurulması ise iğneyle yapılan dikişin yırtık veya söküğü kapatması sebebiyledir. Zira mezara konulan ceset de toprakla kapatılmaktadır. Bu sebeple ecel iğneye teşbih edilmektedir:

Sene sittîn ve tis'ami'ede nakkâş-ı dehr mezbûrun nakşı kalsun diyü hâk-ı lahdde sûzen-i fenâ ile hâk-rîz idüp **sûzen-i ecel** ile dîde-i hayâtın dikmiş idi (Sungurhan-Eyduran 2009:A 354).

7.13. Kadeh

Ölümün benzetildiği bir diğer unsur kadehtir. Kadehten içki içenin kendinden geçmesi ile ölen kişinin hareketsiz kalması arasında ilgi kurulmaktadır:

… bin doksan sekiz senesinde Belgrad nâm mahalde cür‟a-keş-i **câm-ı memât** olmuşdur (Yazar 2013:463).

7.14. Kartal

Ölümün avcı hayvanların pençesine benzetildiği daha önce belirtilmişti. Bununla birlikte Fatin, avcı hayvanlardan özellikle kartalı tercih etmektedir:

… bin iki yüz otuz dokuz sâli hilâlinde kebk-i rûhı giriftâr-ı pençe-i **'ukâb-ı ecel**-i müsemmâ olup (Sarıkaya 2007:168)...

… sene-i mezbûre şehr-i şevvâlinde tâir-i rûhı pençe-i **'ukâb-ı ecel**e giriftâr ve ol-veçhile kendisi müterakkıb-ı rûz-ı şümâr olmuştur (Sarıkaya 2007:372).

… bin iki yüz otuz dokuz sâli hilâlinde kebk-i rûhu giriftâr-ı pençe-i **ikâb-ı ecel**-i semmî olup (Çiftçi e-kitap:114).

7.15. Kâtip

Kâtip yazan, yazıcı anlamlarına gelmektedir. Dolayısıyla kader aklemiyle yazan Allah da kâtib-i ezelî olarak anılmaktadır. Kâtip yazımını tamamladığı belgeyi, evrakı kapatarak mühürlemektedir. Fatin, şairin ömrünü kâğıt tomarına benzetirken eceli de defteri yazarak tamamlayan kâtibe teşbih etmektedir:

… bin iki yüz kırk yedi senesi **kâtib-i ecel** tomâr-ı 'ömrüne hatar-ı butlân keşîde eyleyip (Sarıkaya 2007:127)…

7.16. Kement

Kement, "uzakta bulunan herhangi bir şeyi tutup çekmek üzere atılan ucu ilmekli ip"tir (Devellioğlu 2010:582). İnsanın ölümle toprak altına düşmesi ecelin kemende benzetilmesinde etkili olmaktadır.

Sahn müderrisi iken nihâl-i âmâli âsîb-i zevâlle şikest ve menzili gün gibi bâlâ-yı eflâk iken **kemend-i ecel** ile kasr-ı hâka inüp pest oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 153).

7.17. Kervan

Ecelin kervana benzetilmesi, hayatın ruhlar âleminden dünyaya, dünyadan ahirete doğru bir yolculuk olmasındandır. Ecel kervanı vakti geleni alıp gitmektedir:

Ba'dehû sene erba'în ve tis'ami'e şevvâlinün ikinci güni kevkeb-i sa'd-ı hayâtı gârib ü âfil **ve kârbân-ı ecel** ile ser-menzil-i bekâya vâsıl oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:A 384).

Merhûm Sultân Süleymân Hân sefer-i pür-zafer-i feth-i Vanda iken **kârvân-ı ecel** ile 'âlem-i fenâdan sefer idüp mülket-i bekâya revân oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 379).

7.18. Kılıç

Biyografisinde belirtildiği üzere güzel yazının her çeşidini yazmakta maharetli olan Sırrî mahlaslı şairin ölüm haberinde ecel kılıca benzetilmektedir. Ucu kesilmiş kalemin artık yazmaması gibi ecel kılıcıyla kesilen Sırrî de güzel hat örneklerini veremeyecektir:

Eger bir mikdâr 'ömrden behredâr olup mizmâr-ı belâgatda hâ'iz-i kasabâtü's-sebk olan vücûd-ı ma'ârif-siyeri **tîg-i** bî-dirîg-i **ecel** ile kalem-misâl bürîde-ser olmayaydı (Sungurhan-Eyduran 2009:A 387)…

Aşağıdaki alıntıda da ölüm, hayatı parça parça eden bıçağa teşbih edilmektedir:

… **sâtûr**-ı merg-i nâ-gehânî cism-i hayâtını **pâre pâre** itmekle (Kaplan 2012:77) …

7.19. Kurt

Farsça gürg kelimesi kurt demektir. Hasan Çelebi, Hz. Yusuf kıssasına telmih yaparak eceli kurda teşbih etmektedir. Yusuf'u bir kuyuya atan kardeşleri, kana buladıkları gömleği babalarına göstererek "Yusuf'u bir kurdun yediğini söylerler (Tökel 2000:307)."

Tarîk-i 'ilmde dânişmend-i bî-mânend iken Yûsuf-ı hayâtını **gurg-ı ecel** almış (Sungurhan-Eyduran 2009:A 416) …

7.20. Makas

Arapça bir isim olan mikraz, makas demektir. Hayat kumaşla, kumaşı parçalayıp kullanılmaz hâle getiren makas da ecelle ilişkilendirilmektedir:

… Bin iki yüz otuz yedi senesi hilâlinde metâ'-ı hayâtı **mikrâz-ı memât** ile çâk çâk ve vücûd-ı mağrifet-âlûdı Topkapı hâricinde vâki kabristanda defîn-i zîr-i hâk olmuştur (Sarıkaya 2007:298).

… Bin iki yüz bir senesi hilâlinde mîzbân-ı kazâ fetîle-i hayâtın **mıkrâz-ı memât** ile berîde ederek rûh-ı revânı dâr-ı cinâna resîde olmuştur (Sarıkaya 2007:564).

7.21. Rüzgâr

Arapça sarsar ve Farsça tünd-bâd kelimeleri şiddetli rüzgâr, fırtına, kasırga anlamlarına gelmektedir. Şiddetli rüzgârın geçtiği yerleri yıkıp dağıttığı gibi ecel de uğradığı aileleri dağıtmaktadır.

… bin iki yüz yigirmi üç hilâlinde sinni takriben kırkdan mütecâviz iken menfâsında **tünd-bâd-ı ecel**-i kaza şem'-i hayâtı müntefi oldu (Çınarcı 2007:80).

… nihâl-i vücûdu **sarsar-ı ecel**e mukâbil ve o sûretle bin iki yüz altmış dört senesi hilâlinde riyâz-ı cinâna mütemâyil olmuştur (Sarıkaya 2007:588).

Nâ-gâh bahâristân-ı vücûdına bâd-ı harîf esüp berk-i hazân gibi zerd ü za'îf idüp **sarsar-ı ecel** ana dest-res bulup nahl-i hayâtın şikest itdi (Solmaz 2005:256).

… sarsar-ı fenâ keştî-yi hayâtını semt-i âdeme sürmişdi (Sungurhan-Eyduran 2008:178).

7.22. Sabun

Bilindiği gibi sabun en temel temizlik maddesidir. Esad Mehmed Efendi ölümü sabuna benzetirken müsbet bir yaklaşım içerisindedir. Nasıl ki sabun elimizdeki kirleri temizliyorsa ölüm de dünyanın bize bulaştırdığı kir ve pisliklerden temizlemektedir:

… bin iki yüz elli iki senesi Zi'l-hiccesinin on tokuzuncu pâzâr günü **sâbûn-ı ecel** ile âlâyiş-i 'âlem-i fenâdan şûyîde-dest olan (Oğraş 2001:190) …

7.23. Saki

Kadeh alt başlığında belirtildiği üzere kendinden geçirme özelliğiyle ölüm ile içki arasında bağlantı kurulmaktaydı. Bu bağlamda ecel de kadeh sunan sakiye teşbih edilmektedir.

Evvel-i hazerât-ı 'âliyâtun evlâd-ı emcâdından ki hil'at-ı pürkerâmet-i hilâfeti pûşîde olmadın **sâkî-i ecel**den câmı nûşîde olan şehr-yârlar beyânındadur (Sungurhan-Eyduran 2009:A 90).

Sene sitt ve semânîn ve tis'ami'ede **sâkî-i ecel** dôstkâmî-i hayât yirine sâgar-ı zehr-âlûd-ı memât sunup (Sungurhan-Eyduran 2009:B 212) …

7.24. Tatar

"Tatar dîvân şiiri ve nesrinde millet olarak sunulan bir kişilik olup" savaşçı, yağmacı ve acımasızlığı ile anılmaktadır (Zavotçu 2006:526). Ecel, hayatı yağmaladığı düşüncesinden hareketle Tatara benzetilmektedir. Bu teşbihin başka bir yönü de şairin ölümüne bir Tatarın sebep olmasıdır:

Âhir-i kâr **tatar-ı ecel** u 'asker-i fenâ mülket-i hayâtı târâc u yagmâ idüp (Sungurhan-Eyduran 2009:B 33) …

7.25. Uyku

Ölen kişinin gözleri kapalı ve hareketsiz durması ecelin uykuya benzetilmesinde etkili olmuştur. Ölüm uykusuna yatan ancak kıyamet günü uyanabilecektir:

Görürler ki çeşm-i cismini **hâb-ı ecel** almış bîdâr olması ferdâ-yı kıyâmete kalmış (Sungurhan-Eyduran 2009:A 432) …

… çeşm-i vücûdını **hâb-ı ecel** alup 'âlem-i hayâtdan gözin yummış idi (Sungurhan-Eyduran 2009:A 452).

7.26. Yolkesen

Gelibolulu Âlî, yolculuk esnasında ölen bir şairin ölüm haberini verirken eceli yolkesiciye benzetmektedir:

... idüp maksâda revân olmak sadedinde iken **rehzen-i ecel** bâ-fermân-ı Hudâ ʿazze ve cell ol dermendün yolını urmış. Yaʿni **esnâ-yı râhda** fevt olup ser-menzil-i âhirete revâne olmış (Durmuş 2007:106).

7.27. Sıkıntı/Musibet

Ölüm, geldiği anda insanın vücut birliğini dağıtmakta, yüzünü sarartıp yere düşürmektedir. Bu yönüyle sıkıntılı zamanlarda insanın yüzünün solduran, tansiyonunu çıkaran musibetlere teşbih edilmektedir.

… **zahmet-i ecel** rûyını rûy-mâl gibi zerd idüp hâk-i fenâya düşürmiş idi (Sungurhan-Eyduran 2009:B 289).

… nekbâ-yı **nekbet-i ecel** berg ü bâr-ı vücûd-ı nâmdârını ve şecere-i hayât-ı pürşükûfe vü envârını târûmâr idüp (Sungurhan-Eyduran 2009:B 355) …

8. Ölümle İlgili Sıfatlar

Biyografi yazarları, ölümü ifade ederken sıfatlara müracaat etmişlerdir. Okuyucuda bir kanaat oluşması bakımından bu başlık altında da bazı örnekler verilecektir.

8.1. Hain

… sene-i mezbûre hilâlinde **hâyin ecel** kendisine … olmakla irtihâl-i dâr-ı bekâ eylemiştir (Sarıkaya 2007:567).

… medîne-i Tokat'ta hâkim iken **hâ'in-i ecel** kendine mütekâzi olup sene-i mezbûre hılâlinde medine-i mezbûrede emr-i şerîf-i irci'î'ye râzî olmuştur (Sarıkaya 2007:703).

8.2. Kuvvetli

Ahdî, Sultan Mehmed'in biyografisini verirke eceli dest-bürd yani kuvvetli olarak tavsif etmektedir:

… ve **dest-bürd-i ecele** pây best olmış (Solmaz 2005:102).

8.3. Zamanı Belli

Tezkire yazarları eceli, mevud yani zamanı belli, sınırlı olarak belirtmişlerdir. Tabii ki buradaki zamanı belli olmak durumu, Allah'ın kader defterinde kaydettiği zamandır. İnsan ne yaparsa yapsın, Allah'ın takdir ettiği an, saat geldiğinde ölümle karşılaşmaktadır.

… bin yüz kırk yedi senesi hilâlinde **ecel-i mev'ûd**uyla 'azm-i kurbgâh-ı Cenâb-ı Rabb-ı ma'bûd eylemiştir (Sarıkaya 2007:66).

… iki yüz elli üç senesi hilâlinde tûl-i **ecel-i mev'ûd**ıyle irtihâl-ı dâr-ı bekã eylemiştir (Sarıkaya 2007:278).

… vâlî-i livâ-yı Mora iken hulûl-i **ecel-i mev'ûd** ile kişver-i 'ademe livâ-yı'azîmeti keşîde kılmışdır (Kılıç e-kitap:B 72).

9. Azrail'le İlgili İfadeler

Azrail, ölüm meleğinin adıdır. Her ne kadar melek olsa da insan üzerinde bir ürpertiye sebep olmaktadır. Bu sebeple kültürümüzde diğer büyük melekler Cebrail, Mikail ve İsrafil isimleri çocuklarımıza isim olarak verilmekte, Azrail ismi kullanılmamaktadır. Azrail'in görevi can almak olduğu için biyografi yazarları tezkirelerinde Azrail'i zikretmektedir.

9.1. Alacaklı

Borçlu olan kişiler her an alacaklının gelip isteyebileceği ihtimaliyle rahat edemezler. Ölümden çekinen insanların hâli de aynen böyledir. Dain alacaklı demektir ve Azrail'i karşılamaktadır:

Gâhî ihtiyâr-ı 'uzlet ve gâhî Selanikde tasarruf-ı hidmet-i tevliyet itdükde **dâ'in-i ecel** dâmen-i 'ömrini tutup (Sungurhan-Eyduran 2009:A 140) …

Vizede kâdî iken **dâ'in-i ecel** mütekâzî oldukda kazâ-yı kâdî ber-hakk ve hükm fermân-ı hâkim-i mutlaka dil ü cân ile râzî olmışdur (Sungurhan-Eyduran 2009:A 221).

… bin iki yüz elli senesi Havâss-ı refî'a kazâsı Mevleviyetine nâil olmuş iken **dâyin-i ecel** kendisine râh-zen-i emel olmakla (Sarıkaya 2007:287).

Yine Arapça olan "garîm" kelimesi de Azrail'in alacaklı olmasını ifade etmektedir:

Bilâd-ı devriyeden Belgradda mollâ iken bin yüz yetmiş altı sâlinde **garîm-i ecele** nakd-i 'ömrünü edâ eden (Oğraş 2001:12) ...

… bin yüz toksan üç sâlinde **garîm-i ecele** deyn-i 'ömrü münkâzı olup (Oğraş 2001:144) ...

9.2. Davet eden

Dâî, davet eden demektir. İnsanları sıkıntılı dünya hayatından kurtarıp cennet âlemine götürmek için Azrail, davet eden olarak vasıflandırılmıştır:

Sultân Mehemmed Hân zemânında **dâ'î-i ecele** icâbet idüp ol eyyâmda 'âlem-i 'ukbâya rıhlet itmişdür (Sungurhan-Eyduran 2009:A 296).

10. Şairle İlgili İfadeler

10.1. İsim veya Mahlas İle Ölüm Bağlantısı

Şairlerin isimleri ve mahlaslarıyla bağlantı kurularak ölüm haberinin verilmesi tezkirelerde gördüğümüz en yaygın yöntemdir. Şairler mahlaslarıyla tanındığı –bazen de asıl isimlerinin bilinmediği- için ölüme dair ifadeler genellikle mahlasla, nadiren isimle bağlantılı olarak yer almaktadır. Ölüm ifadeleri mahlasın anlamıyla eş, zıt veya herhangi bir nedenle irtibat kurularak verilmektedir. Tezkirelerde bulunan bu konudaki örnekler neredeyse şair sayısı kadar çoktur. Dolayısıyla dikkat çeken bazı örnekler burada incelenecektir.

10.1.1. Doğrudan İfade

Şairin adı veya mahlasında geçen kelimenin ölüm ifadelerinde aynen kullanıldığını görmekteyiz. Bedreddin Çelebi'nin vefatı "Nurlu vücutlarının dolunayı toprak bulutunun altına battı." şeklinde verilmiştir. Zira bedr "dolunay", Bedreddin "dinin dolunayı" demektir. Önüne bulut geldiğinde ayın görünmez olması sebebiyle de mezar toprağı buluta teşbih edilmektedir:

…sekiz yüz hilâlinde **bedr**ü't-temâm-ı vücûd-ı münevverleri sehâb-ı türâb altına gurûb eyleyüp (Genç 2000:56-57) **...**

Derviş Deştî'nin mahlasındaki deşt çöl, bozkır demektir. Deşt-i fenâ dünya, deşt-i bekâ ise ahreti karşılamaktadır. Şairin ölümü "beka çölüne yolculuk" olarak verilmektedir:

… bin kırk senesi hudûdında seyâhat-i **deşt**-i bekâ buyurdılar (Genç 2000:202).

Lâtifî Tezkiresi'nden alıntılanan aşağıdaki kayıtta Helâkî'nin mahlası ile ölümü arasında çok yönlü bir bağlantı kurulmaktadır. Hatta şairin ölüm şeklinde mahlasının etkisi olduğu ifade edilmektedir:

'Âkıbet te'sir-i mahlas mü'essir olup bir gün mey meclisinde bir şûh-ı cefâ-pîşe cevr hançeri cefa kılıcı kahr u gazâbdan bî- dırîg tîg çeküp ol âşık-ı mahall-i **helâki helâkünüm** didügi için **helâk** ve sîne-i **sad-çâk**in lâle-var **çâk çâk** itdi (Canım 2000:570).

Pârepâre-zâde lakaplı şairin vefatında pâre pâre ikilemesinin kullanılması yukarıdaki örneğe benzemektedir:

… **sâtûr**-ı merg-i nâ-gehânî cism-i hayâtını **pâre pâre** itmekle (Kaplan 2012:77) …

Cennet, **Sıhhatî**, **Usûlî**, **Rıdvan** ve **Edâyî** mahlaslı şairlerin vefatlarının bildirilmesi, tezkirelerde bulunan çok sayıda misalden birkaçıdır:

… bin yetmiş beş hudûdında murg-ı rûh-revân-ı pâki küngüre-i eflâka rıhlet ve **cennet**-i ‘adne ‘azîmet etmekle (Çapan 2005:147) …

… bin yüz dört târîhinde dest-i şûy-ı cûybâr-ı **sıhhat** ve cânib-i bekâya ‘azîmet etmişdir (Çapan 2005:345).

… bezm-i fenânun **usûl**ine uymagla terk-i sohbet-i bekâ ve meclis-i hayât eyledi (Sungurhan-Eyduran 2009:A 135).

… Sultân Süleymân Hân devrinde ‘azm-i bâg-ı **Rıdvân** itmişdür (Sungurhan-Eyduran 2009:A 121).

“Bin elli yedi vâm-ı vâcibü'l kazâ-yı cânı Melekü'l-mevte **edâ** itdi (Abdulkadiroğlu 1985:11).

Mahlas veya isimle ilgili olarak ölümün doğrudan ifade edilmesinde bazen kelime aynen değil de aynı kökten türetilmiş hâliyle kullanılmaktadır. Uğur, bereket anlamlarındaki “yümn” ile mutluluk, uğurluluk anlamlarına gelen “meymenet” aynı kökten türetilmiştir. **Yümnî** maddesinde görülen bu durum **Kebirî** maddesinde “kübra”, **Enîs** maddesinde “üns” kelimeleriyle oluşmaktadır:

Bin yetmiş üç senesinde **meymenet** ile ‘ukbâya intikâl itdi (Abdulkadiroğlu 1985:684).

… Sultan Bayezid zamanında tarih-i zelzele-i **kübrâ**da hâdise-i ‘uzmâya ugradı (Durmuş 2012:119).

… bin yüz kırk altı Recebinde **Enîs**-i meclis-i **üns**-i vuslat ve zerâyâsı sâhasında defîn-i hâk-i pâk-i türbet olan (Oğraş 2001:54)…

10.1.2. Eş Anlamlı Kelime

Şairlerin ölüm haberlerinin verilmesinde biyografi yazarlarının en fazla tercih ettiği sanatlı ifade isim veya mahlasın eş anlamlısı olan kelimelerin kullanılmasıdır. Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerle geniş bir sözlük kullanan yazarlar, pek çok kelimenin bu üç dilde karşılıklarını bilmektedir. Bu kelime zenginliğinden faydalanarak tezkireleri tekdüzelikten kurtarmışlardır.

Şemsî Paşa maddesindeki “**hûrşîd** ve **âftâb**”, **Basîrî**’deki “**dîde** ve **göz**” mahlasla aynı anlama gelen kelimelerin kullanılmasıdır:

Âhir sene seb’ ve semânîn ve tis’ami’ede **hûrşîd**-i devlet ü ikbâli kelâle irdükde **âftâb**-ı ‘ömri zevâle irmiş idi (Sungurhan-Eyduran 2009:A 430).

… **dîde**-i cânı bu ‘âlem-i mihen ü ahzândan **göz** yumup (Sungurhan-Eyduran 2009:A 179) …

Bu tarz ifadeler İsmail Beliğ Tezkiresi’nde çok görülmektedir.

Denizle ilgili olarak **Bahrî** ile derya:

“… bin yüz on iki târîhinde garîk-i **deryâ**-yı rahmet oldı (Abdulkadiroğlu 1985:34).

Şükretme anlamıyla **Hamdî** ile şükran:

Bin yüz altı senesinde **şükrân**-ı ni’met-i rahmet-i Yezdân oldı (Abdulkadiroğlu 1985:88) ...

İtaat eden anlamıyla **Mûti’î** ile münkad:

Bin elli beş senesinde kâbızu’l-ervâha **münkâd** oldı (Abdulkadiroğlu 1985:494).

Aynı anlamdaki **Nüvîdî** ile müjde:

Bin seksen beş senesinde âlem-i ukbâya **müjde**-resân oldı (Abdulkadiroğlu 1985:635).

Bu konudaki son örnek Hasan Çelebi Tezkiresi'ndendir. Yazar diğerlerinden farklı bir şekilde eş anlamlı kelimenin çoğulunu kullanmaktadır. **Hayâlî** Bey'in mahlasıyla ilgili olarak hayaller anlamındaki "eşbâh"ı tercih etmiştir:

… dâr-ı fenâdan sebzezâr-ı bekâya irtihâl ve 'âlem-i **eşbâh**dan mülket-i ervâha intikâl itmişdür (Sungurhan-Eyduran 2009:A 293).

10.1.3. Zıt Anlamlı Kelime

Şairlerin vefatının ifade edilmesinde bir diğer yöntem ise mahlasla zıt anlamlı olan kelimelerin kullanılmasıdır.

Şeker demek olan sükker ile acı olan zehir zıt anlama gelecek şekilde **Sükkerî** mahlaslı şairin ölümünün ifadesinde bir arada kullanılmaktadır:

… telh-kâm-ı **zehr**-i memât oldı (Durmuş 2012:119).

Lem'î'nin mahlası parıldama anlamındadır. Zıddı parıldamayan, aydınlığını yitirmiş anlamındaki zübul bulmaktır:

… hidmet-i tedrîse meşgûl iken kevkeb-i **lemâ'** ve hûrşîd-i pür-şu'â'-ı vücûdı gurûb u **ufûl** bulup nihâl-i hayâtı sademât-ı hazân-ı fenâ ile **zübûl** bulmış idi (Sungurhan-Eyduran 2009:B 235).

Konuşmak anlamındaki "nutk" ile zıddı "dem-beste" yani susmuş, **Nâtık** ve **Nutkî** mahlaslı iki şairde hemen hemen aynı şekilde yan yana ifade edilmektedir:

"Bin yüz yigirmi tokuz senesinde gelû-gîr-i ecel-i **dem-beste** eyledi (Durmuş 2007:62).

Bin elli yedide **dem-beste** oldı (Abdulkadiroğlu 1985:598).

Bu başlık altında incelenebilecek çok sayıda örnek vardır. Yazımızın uzunluğu dikkate alınarak seçkin misallerinden bazıları aşağıda kaydedilecektir.

Ümmîdî'nin zıddı ümitsizlik:

Bin yüz on dört târîhinde ser-mâye-i hayâtdan **nevmîd** oldı (Abdulkadiroğlu 1985:24).

Rif'atî yani yükselmenin zıddı yerin derinliklerine inmek:

Bin yetmiş senesinde ka'r-ı zemîne **nüzûl** itdi (Abdulkadiroğlu 1985:171).

Sürûrî'nin zıddı matem:

Bin yüz senesinde terk-i **mâtem**-hâne-i cihân itmişdür (Abdulkadiroğlu 1985:204).

10.1.4. Tenasüp Yoluyla

Tenasüp uyma, birbirine yakışma anlamlarındadır. Edebî terim olarak da biribiriyle uyum içinde olan kelimelerin bir arada kullanılmasını ifade eden bir sanattır.

Biyografi yazarları, şairlerin ölüm haberlerini ifade ederken birbiriyle anlam ilişkisi içinde olan kelimeleri kullanmaya özen göstermişlerdir. Yine şairin mahlasıyla ilgili olan bu tarz, yazarın kelime hazinesinin zenginliği nispetinde tezkiresindeki anlam çeşitliliğini de artırmaktadır.

Geceleri ışığın etrafında dönüp duran kelebeklere pervâne denilmektedir. Sûz u güdâ ise yanıp yakılmadır. Derviş **Pervâne** maddesinde bir arada kullanılması ise tezkireye bir değer katmaktadır. Şairin mahlasının "**Pertev**" olduğu dikkate alındığında ifade iyice zenginleşmektedir:

… **pertev**-i dîdâr-ı şâhid-i maksûda **sûz u güdâz** iderek mahv-ı nâm u nişân eyleyüp (Genç 2000:67) …

Delinin tedavi olmak için şifahaneye gitmesi gerekmektedir. Mevlevî şair **Cünûnî** Dede'nin vefatı "cennetin şifahanesine gitmek" şeklinde ifade edilmektedir:

Bin otuz târîhinde 'azm-i **şifâ-hâne**-i behişt-i berîn buyurmışlardur (Genç 2000:112).

Togani Ahmed Dede'nin ismindeki doğan bir kuş çeşidi olduğu için vefat haberindeki "şâh-bâz ve pervâz" kelimeleri bir tenasüp içinde kullanılmaktadır:

… bin kırk târîhinde **şâh-bâz**-ı rûh-ı pür-fütûhları 'âlem-i kudse **pervâz** eyleyüp (Genç 2000:321) …

Bu başlık altında değerlendirilebilecek birkaç örnek aşağıdadır:

Zikretmek tekkede olduğu için **Zâkirî** tekkeyle:

Bin toksan yedi senesinde **tekye**-gâh-ı bekâya 'azm itdi (Abdulkadiroğlu 1985:106).

İnci demek olan **Dürrî**, sadefle:

… bin yüz otuz yedide **zîver**-i **sadef**-i bihişt oldı (Abdulkadiroğlu 1985:102).

Dalga anlamındaki **Mevcî**, denizle:

… bin elli üçde **garîk**-i **yem**-i rahmet oldı (Abdulkadiroğlu 1985:502).

10.1.5. Telmih Yoluyla

Telmih edebî bir terim olarak "ibârede bahsi geçmeyen bir kıssaya, fıkraya, atasözüne veya meşhur bir şiire, bir söze işaret etme" anlamındadır (Devellioğlu 2010:1248).

Telmih yoluyla vefat haberinin ifade edilmesinde tespit edebildiğimiz iki örnek vardır. Hasan Çelebi, Nûhî mahlaslı şairin ölümünü bildirirken **Nuh** peygambere ve onun gemiyle yolculuğa çıkmasına telmih yapmaktadır:

… kârvân-ı ecel ile 'âlem-i fenâdan **sefer** idüp mülket-i bekâya revân oldı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 379).

Aşağıdaki alıntıda da İsmail Beliğ, Hz İbrahim kıssasına telmihte bulunmaktadır. Azerî İbrahîm Efendi'nin ölümünde gülzar yani gül bahçesi zikredilerek ateşin gül bahçesine dönüşmesi hatırlatılmaktadır:

… **gülzâr**-ı bekâya intikâl idüp cem'iyyetgâh-ı mevtâda mekân itdi (Kaplan 2012:77).

10.2. Meslek İle Ölüm Bağlantısı

Şairlerin ölümüyle ilgili ifade yöntemlerinden biri de şairin mesleğiyle kurulan dolaylı anlatımdır. "Meslekler, soyadının kullanılmadığı dönemlerde (Yıldırım 2006:84)" bazı şairlerin mahlas seçimlerinde etken olmaktadır. Şairin mesleğinin bu etkinliği, ölümün ifade edilmesinde biyografi yazarlarının da dikkatini çekmiştir. Böylece mesleğindeki maharetiyle ün salan şairlerin vefatının kayıt altına alınmasında meslek önemli bir etken olmuştur.

Tıpla uğraşan ve bu sebeple **Tabîbî** mahlasını kullanan şairin ölümünde ecel, hastalığa teşbih edilmekte, şairin şifa bulamadan öldüğü beyan edilmektedir:

… **mübtelâ**-yı elem-i memât olup **maraz**-ı ecelden **şifâ** vü necât bulmadı (Sungurhan-Eyduran 2009:B 16).

Haremeyn-i Muhteremeyn Vakfı **kâtib**i olduğu için (Abdulkadiroğlu 1985:438) **Kâtibî** mahlasını alan şairin vefatında "Ölüm kalemi hayat defterinden adını sildi, hesabını kapadı." denilmektedir.

… **kalem**-i merg **defter**-i hayâtdan ismini **resîd** eyledi (Durmuş 2012:119).

Mesleği **kadı**lık olan Tâ'ib'in ölümü "Memuriyetten çıkarıldı." anlamına gelecek şekilde mansıb ve azl kelimeleriyle ifade edilmektedir:

Bin yüz otuz altı senesinde Mısr-ı Kâhire **kâdı**sı iken **mansıb**-ı hayâtdan **ma'zûl** oldı (Abdulkadiroğlu 1985:48).

Mevlevi Nesîb'in vefatının ifadesinde semâ ve tekkenin, **süvari rütbesin**de olan Zihnî'de süvâr ve râhın, **asker** Tecellî'de seyf yani kılıcın, **muhasebeci** olduğu için evrakla çok uğraşan Bahrî'de evrak ve rakam-keşidenin, **Sarraf** Nâtık'ta dükkânın, **Müneccimbaşı** Ahmed Dede'nin vefatının ifadesinde rasad-gâh, kutb, burûc ve felek kelimelerinin kullanılması bu başlık altında incelenebilecek pek çok örnekten birkaçıdır:

… bin yüz yigirmi altı senesinde **semâ'**-zenân-ı **tekye**-gâh-ı 'adne gitdi (Abdulkadiroğlu 1985:583).

… mukabele-i **süvârî** rütbesine nâ'il iken edhem-**süvâr**-ı **râh**-ı bekâ olmuşdur (Çapan 2005:199).

… bin yüz yedi senesinde bürîde-i **seyf**-i sârım-ı memât oldı (Abdulkadiroğlu 1985:49).

… dîvân-ı sultânîde cizye kalemi **muhâsebeci**si iken bin yüz on iki târîhinde **evrâk**-ı hayâtı **rakam-keşîde**-i hitâm olmuşdur (Çapan 2005:106).

Bin yüz yigirmi tokuz senesinde terk-i **dükkânçe**-i fenâ etmişdir (Çapan 2005:627).

… rûh-ı pür-fütûhları **rasad-gâh**-ı fenâdan münselih ve **kutb**u'l-**burûc**-ı **felek**-i bekâdan pertev-endâz-ı 'âlem-i a'lâ olmışdur (Genç 2000:22.

10.3. Çalıştığı Yer İle Ölüm Bağlantısı

Şairlerin ölümünün ifade edilmesinde bazen mesleklerini icra ettikleri yerin, mekânın kullanıldığını görmekteyiz.

Müderris olan Bedrî'nin vefatının belirtildiği cümlede sahn-ı semân**, şeyh**lik yapan Ümîdî'nin vefatında zaviye, yine **şeyh** olan Vahyî'de vaaz ettiği kürsi, t**arih-nüvis** Behcetî'de divan-hane, **mahkeme başkâtibi** Fâmî'de mahkeme kelimeleri özellikle tercih edilmiştir:

… 'âzim-i **sahn-ı semân**-ı cinân ve vâlidi cenbinde kûşe-nişîn-i 'âlem-i nihân olmuşlar idi (Durmuş 2012:119).

Bin yüz altı târîhinde terk-i **zâviye**-i fenâ etmişdir (Çapan 2005:71).

… ol bülbül-i bâg-ı **va'z** u **tezkîr**in murg-ı rûh-revân-ı pâki **kürs**-i eflâka pervâz etmişdir (Çapan 2005:704).

Bin toksan beş senesinde 'âzim-i **dîvân-hâne**-i dârü'l-bekâ oldı (Abdulkadiroğlu 1985:38).

… bin yüz târîhinde 'azm-i **mahkeme**-i Kird-gâr itmişdür (Abdulkadiroğlu 1985:396).

10.4. Yaşam Tarzı veya Herhangi Bir Özelliği İle Ölüm Bağlantısı

Şair tezkirelerinde yer alan bilgiler arasında şairlerin yaşam tarzları, şakacılık, şaraba ve afyona düşkünlük, cömertlik, naziklik, güzel seslilik gibi mizacî ve ahlâkî özellikler de yer

almaktadır (Kılıç 1998:203-221). Şairin dikkat çeken herhangi bir özelliğiyle bağlantılı olarak vefat bilgisinin ifade edildiğini yine tezkirelerde görmekteyiz.

Kadın şairlerimizden Zeyneb hiç evlenmeden vefat ettiği için lekesiz, tertemiz, el değmemiş anlamlarındaki "dûşize ve pâkize" kelimeleri ölümün ifade edilmesinde kullanılmaktadır:

Meryem-i **ismet**-pâye cümle-i beytü'l-arûsa ve nigâr-hâne-i kenâr u bûsa dâhil ü vâsıl olmayup bu 'âleme **dûşîze** ve muhaddere-i **pâkize** geldi gitti (Canım 2000:288).

Mahlasından da anlaşılacağı gibi şaraba meyyal olan Bezmî ile keyif ehli olan Hüseyin Cân'ın ölümleri, bahsi geçen özellikleriyle ifade edilmektedir:

… kûşe-i **meyhâne**de **câm** elinde iken nakl itdi ve **bezm**-gâh-ı fenâdan '**işret**-hâne-i bekâya **ayag**ı götürüb gitdi (Canım 2000:187).

Bin yüz yedi târîhinde **sahbâ-keş**-i **câm**-ı memât etmişdir (Çapan 2005:162).

Musiki erbabı Hâfız ile sesinin güzelliğiyle bilinen Bâhî'nin vefatları "Müzikte makam değiştirdi", "Neyi sustu, tamburu kırıldı." şeklinde cümlelerle müzikle ilgili bir şekilde ifade edilmektedir:

… bin yüz beşde tebdîl-i makâm itdi (Abdulkadiroğlu 1985:85).

... bin yüz elli tokuz hudûdunda **nây**-ı nefsi **dem-beste** bu târ-ı **tanbûr**-ı hayâtı **şikeste** olmagla (Oğraş 2001:61) …

Sonuç

Klasik Türk Edebiyatında şair biyografilerinin topluca bulunduğu eserlere "Şair Tezkireleri" denilmektedir. Bu eserlerde şairin karakteri, fizikî görünümü, ailesi, öğrenim durumu, mesleği, evliliği, çocukları, doğumu, doğum yeri, ölümü gibi bilgilerin yanında şairlikleriyle ilgili bilgiler de verilmektedir. Şairlik yaratılışı, şiirlerinin şekil ve muhtevasına dair değerlendirmeler, tenkitler, şairliğinin etkileri, üslubu ve tarzı bu alanda incelenen konulardandır.

Ölüm bazen sıradanlaştırdığımız bazen de ailemizden, sevdiklerimizden ayırdığı için hatırlamak istemediğimiz bir gerçektir. Kur'an-ı Kerim'de üç farklı surede "Külli nefsin zâikatü'l-mevt", yani "Her nefis ölümü tadacaktır." denilerek, biz insanlar açısından acı gelen ölümün, zevk edilecek, tadılacak bir şey olarak ifade edildiğini görmekteyiz. Tüm insanlar gibi şairlerin başına da gelen ölüm gerçeği, tezkirelerde görmezden gelinemezdi.

Tezkirecilerin özellikle vefat tarihlerini belirtirken titiz davrandıkları tespit edilmiş ve buradan hareketle ölüm haberinin hangi tarzlarda verildiği incelenmiştir. Tezkirelere dair daha önce yapılan incelemeler de gözden geçirilerek, tespit edilen örneklerle konu bir adım ileriye taşınmıştır. Konu farklı ifade tarzları dikkate alınarak on başlık altında –onlar da pek çok alt başlıktan oluşmakta- değerlendirilmiştir. Bu başlıklar arsında ölümün genel olarak, ölüm şekline göre, mezar yerini bildirerek, tarih vererek, tarih şiiri yazarak, şairin mahlası, mesleği, hayat tarzı, alışkanlıkları gibi değişik yönleriyle ilgi kurularak teşbih ve sıfatlarla sanatkârane ifade edildiği ortaya konulmuştur.

KAYNAKÇA

ABDULKADİROĞLU Abdulkerim, (1985), **İsmail Beliğ Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyl-i Zübdeti'l-Eş'âr**, Ankara.

ALTUN Kudret, (1997), **Tezkire-i Mucib İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin-Sözlük**, Ankara.

BABACAN İsrafil, (2007), "16. Asırda Osmanlı Sahası Şâirleri Hakkında Yazılmış 'Tezkire-i Mecâlis-i Şu'arâ-yı Rûm' Adlı Tanınmayan Bir Tezkire", **Bilig**, Kış, S. 40, s. 1-16.

BAYRAM Ömer, (2005), **Seyyid Azim Şirvânî Tezkiretü'ş-Şu'arâ Giriş ve Metin-A**, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap.

BAYRAM Ömer, (2005), **Seyyid Azim Şirvânî Tezkiretü'ş-Şu'arâ Giriş ve Metin-B**, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap.

CANIM Rıdvan, (2000), **Latîfî Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)**, Ankara.

CEYLAN Ömür, (2005), "Ölümün Unutulan Adı Veba", **Dergâh**, Nisan, S.182, 1-6.

COŞKUN Menderes, (2002), **Manzum Bir Şairler Tezkiresi Hasîb'in Silkü'l-Le'âl-i Âl-i 'Osmân'ındaki Şair Biyografileri**, Ankara.

ÇAPAN Pervin, (2005), **Mustafa Safâyî Efendi, Tezkire-i Safâyî 'Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idi'l-Eş'âr' İnceleme- Metin- İndeks**, Ankara.

ÇINARCI M. Nuri, (2007), **Şeyhülislâm Ârif Hikmet Beyin Tezkiretü'ş-Şu'ârâsı ve Transkripsiyonlu Metni**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep.

ÇİFTÇİ Ömer, **Fatîn DAVUD, Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap.

DEVELLİOĞLU Ferit, (2010), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Ankara.

DURMUŞ Mustafa, (2007), **Osmanlı Sahası Türkçe Şair Tezkirelerinin Tür Özellikleri**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, Ankara.

DURMUŞ Mustafa (2012), "Ölümü Güzelleştiren Eda: Türkçe Şair Tezkireleri İle Şairnâmelerde Ölüme Bakış ve Ölümün İfade Biçimleri Üzerine", **Millî Folklor**, Y. 24, S. 94, s. 105-122.

ERDAĞI M. Sadık, (2002), **Rıza Tezkiresi**, Ankara.

ERDEM Sadık, (1994), **Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı İnceleme-Tenkitli Metin-İndeks-Sözlük**, Ankara.

GENÇ İlhan, (2000), **Esrar Dede, Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye**, Ankara.

GÜNER Galip ve GÜNER Nurhan, (2003), **Ali Emîrî Efendi, Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmîd**, Ankara.

İNCE Adnan, (2005), **Tezkiretü'ş-Şu'arâ**, Sâlim Efendi, Ankara.

İSEN Mustafa, (1994), **Künhü'l-Ahbârın Tezkire Kısmı**, Ankara.

İSEN Mustafa, (1997), **Ötelerden Bir Ses Divan Edebiyatı ve Balkanlarda Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler**, Ankara.

İSEN Mustafa, KILIÇ Filiz, AKSOYAK İ. Hakkı ve EYDURAN Aysun, (2002), **Şair Tezkireleri**, Ankara.

İSEN Mustafa, (2010), **Tezkireden Biyografiye**, İstanbul.

KAPLAN Mahmut, (2012), "Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'da Vefatlara Düşülen Notlar", **Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic**, Volume 7/1, Winter, Turkey, p. 57-80.

KILIÇ Filiz, (1998), **XVII. Yüzyıl Tezkirelerinde Şair ve Eser Üzerine Değerlendirmeler**, Ankara.

KILIÇ Filiz, **Şefkat, Tezkîre-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bagdâdî**, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap.

KILIÇ Filiz, **Şefkat, Tezkîre-i Şu'arâ-yı Şefkat-i Bagdâdî-B**, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap.

KURNAZ Cemâl ve TATCI Mustafa, (2001), **Mehmed Nâil TUMAN, Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri,** C. I, Ankara.

KURTOĞLU Orhan, (2006), **Nurî Osman Hanyevî, Girit Şairleri (Tezkire-i Şu'arâ-yı Cezîre-i Girid)**, Ankara.

KUTLUK İbrahim, (1989), **Kınalı-zade Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şuarâ II Cilt**, Ankara.

OĞRAŞ Rıza, (2001), **Esad Mehmed Efendi ve Bağçe-İ Safâ-Endûz'u İnceleme- Metin**, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, Burdur.

ÖZEK Ali vd., (1998), **Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli**, Ankara.

SEYMEN Emine, (2008), **Sehî Bey ve Latîfî Tezkirelerinde İstitrâd,** Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Adana.

SOLMAZ Süleyman, (2005), **Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme- Metin)**, Ankara.

SOLMAZ Süleyman, (2012), **On altıncı Yüzyıl Tezkirelerinde Şairin Dünyası**, Ankara.

SUNGURHAN-EYDURAN Aysun, (2008), **Beyânî, Tezkiretü'ş-Şu'arâ Tenkitli Metin**, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, Ankara.

SUNGURHAN-EYDURAN Aysun, (2009), **Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ**, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, Ankara.

SUNGURHAN-EYDURAN Aysun, (2009), **Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ Tenkitli Metin A**, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, Ankara.

SUNGURHAN-EYDURAN Aysun, (2009), **Kınalızâde Hasan Çelebi, Tezkiretü'ş-Şu'arâ Tenkitli Metin B**, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, Ankara.

TOLASA Harun, (2002), **Sehî, Latîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi**, Ankara.

TÖKEL Dursun Ali, (2000), **Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar Şahıslar Mitolojisi**, Ankara.

YAKIT İsmail, (2003), **Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme**, İstanbul.

YAZAR İlyas, (2013), "Şair Tezkirelerinde Ölüm Bağlamında Dil ve Üslup Üzerine Bir İnceleme", **Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 11, S. 1, Nisan, Manisa, s. 457-466.

YILDIRIM Ali, (2006), **Divan Edebiyatında Mahlas ve Mahlas-nâmeler**, Ankara.